

ივერია

ფასი ნომრისა 10 კაპეიტი

ქართული
ენების
საქართველო

№ 18

კვირა, 2 ივლისი

ყოველკვირეული გაზეთი

ფასი წლის დამლევაჲდია 3 მან.; სუთი თვით 2 მან.

1877—1906

ადრესი: ცფილისი, ფრეილინის ქ., №5. ცფლეფ. № 922.

სარჩმნი:—პარტიული რადიკალიზმ და კულტურულ განვი-
თარება, ფ. გოგინაშვილისა.—კრებების თავისუფლების საკითხი ს -
თათბიროში, კ. ს—სა.—პატარა ფიქრებ, ა—ლისა.—ავტონომია,
ფედერაცია და ერთეული საკითხი, (რუსულიდან) გ.—სა.—აგრარულ-
ლი საკითხი, —ლისა.—პოლიტიკური პარტიები პოლონეთში,
თ—სა.—კურკას ქორწილი, (გაგრძელება) მ. აღმაშვილისა.

პარტიული რადიკალიზმი და კულტურული განვითარება

ყველა იცის, რომ სოციალიზმი არის იდეოლოგია მშრო-
მელ ხალხისა და განსაკუთრებით კი პროლეტარიატისა. სოცია-
ლიზმი მოასწავებს საწარმოვო იარაღებზე კერძო საკუთრების
მოსპობას, საწარმოვო იარაღთა გასაზოგადოებრივობას და
ამგვარად საზოგადოების ყველა წევრთათვის არსებობის
თანასწორ ეკონომიურ პირობების შექმნას. დღეს საზოგა-
დოება კლასებადაა დანაწილებული; არის კლასი, რომელსაც
აქვს საკუთრება მიწა, ეს მთავარი იარაღი სამეურნეო წარ-
მოებისა, არის კლასი, რომელსაც ესევე კერძო საკუთრებად
აქვს ყველა ტექნიკური იარაღები სამრეწველო წარმოებისა.
ამათან ერთად არის კლასი, რომელიც ამ საწარმოვო იარა-
ღებს მოკლებულია, არც მიწა და არც სამრეწველო მოწყო-
ბილობა არ გააჩნია და ამიტომ იძულებულია, რომ თავი შეი-
ნახოს და ცხოვრება შესძლოს, საწარმოვო იარაღების პატ-
რონთ ან ა) მიეჭიროვოს, მათთან ქირაზე იმუშაოს და თავის
შრომის საფასურად ისეთი სასყიდელი მიიღოს, რომელიც
ძლივსა ჰყოფნის მშრომელს არსებობისთვის აუცილებელ
მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად. და ან ბ) იმავე მქო-
ნებელ კლასიგან უნდა იქირავოს საწარმოვო იარაღი — მი-
წა—და თავის შრომის ნაყოფის დიდი ნაწილი ქირად (იჯა-
რად) იხადოს, ხოლო მცირე დანარჩენით თავი ირჩინოს და
სხვა და სხვა სახელმწიფო და საზოგადოებრივი გადასახადები
გაისტუმროს. საწარმოვო იარაღებზე კერძო საკუთრების არ-
სებობის წყალობით, მათ შესაკუთრებლს რჩებათ მოგებად ნა-
წილი მუშის შრომის ნაყოფისა, ვინაიდან მშრომელის წილი
(ქირა) წარმოებაში ბევრად ნაკლებია იმაზე, რასაც ნამდვი-
ლად ჰქმნის მისი შრომა. სოციალიზმი კი უარჰყოფს საწარ-
მოვო იარაღებზე ასეთ კლასობრივ მონაპოლიის და თხოუ-
ლობს, რომ თანამედროვე წარმოებისთვის აუცილებელი იარა-
ღები ეკუთვნოდეს არა ერთსა ან ორ კლასს, არამედ მთელ სა-
ზოგადოებას, და წარმოების ნაყოფიც საესებით მშრომელთ
რჩებოდეს საკუთრებად და არა, როგორც დღეს, მესაკუთრე
კლასებს მოგებად. ცხადია, რომ ასეთ მოძღვრებაში — სოცია-
ლიზმში მშრომელთა ინტერესების დაცვაა გატარებული,
ეკონომიურ სიღარიბის მომსპობი საშუალებაა კონკრეტულად
აღნიშნული და ამიტომ ადვილი გასაგებია, რომ ამ მოძღვ-

რებას ემხრობა და მასში გამოთქმულ საბოლოო მიზანს თავის
დროშაზე იწერს მხოლოდ ის კლასი, რომელიც თანამედროვე
საზოგადოებაში საწარმოვო საკუთრებას მოკლებულია და
სხვების საწველ ფურად არის გამხდარი.

ასევე ეს ყველგან და, რასაკვირველია, ასე უნდა იყოს
ჩვენშიაც. ჩვენში, ყველა სოციალ-პოლიტიკურ მიმართულე
ბასთან შედარებით, უფრო გავრცელებულია მოძღვრება სო-
ციალისტური, ძლიერია რადიკალიზმი პარტიული. ამის მიჩვე-
ნებელია რამოდენადმე ქართული პრესა, საპარლამენტო არ-
ჩევნების შედეგი, კრებები, მიტინგები და საერთოდ ქართვე-
ლებში მოქმედი პარტიები. ეს გარემოება კი თავის მხრივ
გვიჩვენებს იმას, რომ ჩვენში მრავალრიცხოვანია ის საზო-
გადოებრივი ჯგუფი თუ კლასი, რომლის სოციალ-ეკონომიურ
ინტერესებს გამოჰხატავს სოციალიზმი, ანუ, სხვა სიტყვებით
რომ ვთქვათ, ქართველებში ბლომად მოიპოვებიან ლატაკნი,
საკმაო საწარმოვო ქონებას მოკლებულნი.

არავითარი სტატისტიკური ცნობები არაა საქირა ქარ-
თველ მკითხველის დასაბრუნებლად, რომ ჩვენში საშინელი
მიწის სიფიროვეა და რომ სასოფლო მეურნეობა ველარ ჰყო-
ფნის ხალხს თავის გამოსაკებად. ხალხი შეუჩერებლივ მრავ-
ლდება და საგლეხო მიწათმფლობელობა დაახლოვებითაც
კი აღარ შეესაბამება გლეხების სამამულო მოთხოვნილებას.
ამიტომაც უფრო და უფრო დიდი ნაწილი გლეხობისა თან
და თან კერძო მემამულეთა მიწებს უხდება მუშტრად და
სწევს ზევით მიწის იჯარას; ხოლო დანარჩენი ქალაქებს ეტა-
ნება და ქალაქურ ცხოვრებაში ეძებს ალაგს და ცდილობს
დღიურ ლუკმის მოპოვებას. ერთის სიტყვით, სიღარიბე ქარ-
თველებში საერთო დოვლათია, ღარიბ-ლატაკია რიცხვი დი-
ლია და ამ მხრივ საეკონომიო დემოკრატია და სოციალი-
ზმის მოძღვრებასაც ჩვენში ფართო ნიადაგი აქვს.

ამასთანავე მხედველობაში მისაღებია შემდეგი გარემოე-
ბაც. საქართველოში ცხოვრება ისეთ ისტორიულ პირობებში
სწარმოებდა, რომ ქართველმა ხალხმა ვერ შექმნა ცოტად
თუ ბევრად ძლიერი და თვალსაჩინო კლასი ბურჟუაზიისა.
კლასობრივი განხეთქილება და ბრძოლა ქართველებში დღე-
საც უმთავრესად მიწათმფლობელობის ნიადაგზე სწარმოებს.
ქართველი ბურჟუაზია, ვითარცა საზოგადოებრივი კლასი,
ჯერ კიდევ ისე გარკვეულად არაა ჩამოყალიბებული, რო-
გორც კლასი მემამულეებისა. ბურჟუაზიის სისუსტე ეკონომი-
ურ ცხოვრებაში სუსტებით შეფერება და გამოჰხატავს მისი
იდურ გავლენის სისუსტე ჩვენს საზოგადოებრივ ურთიერთო-
ბაში. არა თუ ბურჟუაზია, სოციალურად უფრო ძლიერი მემამ-
ულეთა კლასიც ასევე სუსტია იდეურად საქართველოს საზოგა-
დოებრივ ცხოვრებაში. თავად-აზნაურობა მხოლოდ წოდებრივი

ცნება და არა—ეკონომიური: ქართველ თავდაზნაურობის მხოლოდ უმნიშვნელო უმცირესობა წარჰოადგენს აგრარელთა კლასს, რომლის არსებობის მთავარ სახსარს, ან ბანკის ვალების გასწორების საშუალებას, მიწის რენტა იძლევა. ასეთი მომსახო შემამულენი ჩვენში ცოტანი არიან რიცხვით და სუსტნი—გონებრივის ავლადიდებით.

ამგვარად, ქართველ ერის სოციალური დანაწილება დღეს-დღეობით ისეთია, რომ მასში სრულიად ნიადაგი არა აქვს არც რეაქციონურ კონსერვატიზმს და არც მანჩესტერულ ლიბერალიზმს. აქ ნიადაგი აქვს მხოლოდ დემოკრატიულ მოძღვრებას და მომავალიც მხოლოდ დემოკრატიულ პარტიებისა არის. დემოკრატიული პარტიები ერთმანეთისგან განსხვავდებიან მეტ-ნაკლების რადიკალიზმით, სოციალიზმით და მარტო დემოკრატიულ რიფორმების მომხრეობით. „ბურჟუაზიული“ დემოკრატია და სოციალისტური დემოკრატია — ის ორი მთავარი მიმართულება, რომელშიც ახლო მომავალში,—გვეგონია ჩვენ,—გამოიხატება პარტიული დანაწილება საქართველოში. დღეს ფეხმოკიდებულნი არიან მხოლოდ სოციალისტური პარტიები, მაგრამ ეს იქნა არ მოასწავებს, რომ დემოკრატიულ მიმართულების პარტიას ცხოვრების მიერ ნიადაგი აქვს მოსპობილი. სოციალისტურ პარტიების გამაგრებას ხალხში ხელი შეუწყო არა მარტო ცხოვრებაში არსებულმა ნივთიერმა განწყობილებამ, არამედ იმ გარემოებამაც, რომ აღნიშნულ პარტიულ მიმართულებას მეთაურები გაუჩნდნენ და იწყეს თავიანთ აზრების გავრცელება ხალხში.

მაგრამ, დღეს-დღეობით მაინც,—ვიმეორებთ,—გამარჯვება სოციალისტურ მოძღვრებას აქვს საქართველოს პარტიულ ცხოვრებაში. რას მოასწავებს ეს მოვლენა? ნუთუ იგი მართლა უნდა მივიჩნიოთ ჩვენს დიდ კულტურულ განვითარებისა და დაწინაურების მაჩვენებლად, როგორც ეს ზოგიერთ პარტიულ პუბლიცისტებს ჰგონიათ?

სამწუხაროდ, ჩვენ არ შეგვიძლია თავი შევავლოთ ასეთ ოპტიმიზმს. პირიქით, ჩვენ გვეგონია, რომ ქართველ ხალხის „გატაცებას სოციალიზმით“ სარჩულად არ უდევს არც შესაფერი კულტურული განვითარება და არც მაღალი სოციალ-პოლიტიკური შეგნება და ცნობიერება. სჯობს ამ შემთხვევაში სინამდვილეს პირისპირ შევხედოთ და სასიამოვნო ილუზიებით ჩვენს თავს ნანინა არ ვუძღვროთ.

ზერეთე, რეალურ ცხოვრების მოვლენათა განსჯაზე დაუწყარებელი შედარება ერთის ქვეყნისა მეორესთან ადამიანს ისეთ დასკვნამდე მიიყვანს, რომელიც ყალბია და სინამდვილეს არ შეეთანხმება. მაგალითად, ევროპაში დიდძალი პროლეტარიატი არსებობს და ეს მისი არსებობა მკიდრად შეკავშირებულია ევროპის სახელმწიფოთა დიად კულტურულ განვითარებასთან. ის მდიდარი კულტურა, რომელსაც ჰვემობს დღეს მთელი ევროპა, ახლანდელ ეკონომიურ წესწყობილებაში, წარმოუდგენელია უპროლეტარიატოდ, რადგან მთელ თანამედროვე სიმდიდრეს, რომელსაც ნივთიერი კულტურა ეწოდება, მუშა ხალხი ჰქმნის თავის შრომით. მაგრამ ეს კიდევ იმას არ ნიშნავს, რომ პროლეტარიატის არსებობა უმკველად შეკავშირებული იყოს დიდ ეროვნულ კულტურასთან. პროლეტარიატის წარმოადგომა და გამრავლება თავის თავად არ ნიშნავს არც კულტურას და არც უკულტურობას,— იგი შეიძლება მაჩვენებელი იყოს კულტურისა და უკულტურობისაც. მთავარი გზის გამკვლევი ნიშანია აქ არა პროლეტარიატის არსებობა, არამედ ის როლი, რომელსაც ასრულებს ეს პროლეტარიატი სახალხო მეურნეობაში, ის

ხარისხი შრომის საზოგადოებრივ განაწილების, რომელშიც ნაც მიულწევია ერს, ხალხს, და ის ტენიკურად განვითარებულია რომელიც გამოიხატეულია ადამიანის შრომის განაკოფიერებისა და თან ახლავს შრომის საზოგადოებრივ განაწილებას:

თუ ამ მხრივ ჩაუყვირდებით ჩვენს ცხოვრებას, ბევრს ვერაფერს დაინახავთ სანუგეშოს. ჩვენში ს ფაბრიკო მრეწველობა კუს ნაბიჯით მიდის წინ და დღეს-დღეობით სრულიად განუვითარებელია. ამიტომ მას არ შეუძლია საკმაო სამუშაო მისცეს ყველა პროლეტარტად და „ნახევარ-პროლეტარტად“, რომელიც სოფლებიდან ქალაქებს აწყდებიან ადგილის საძებნელად. ქართველი მშრომელი, რომელიც, უმიწა-წყლობის გამო, სოფელს შორდება და სხვაგან ეძებს ლუკმა პურს, ადგილს შოულობს—თუ საზოგადოდ შოულობს—არა საფაბრიკო მრეწველობაში, არამედ ჩინოფნიკობისა და ბურჟუაზიის ოჯახებში ხელზე მოსამსახურედ, რესტორანებში და სასტუმროებში ლაქიად და მზარეულად, სხვა და სხვა ახლად ასაგებ შენობებზე ტალახისა და კირის მხელავად, არხების მთხრელად, ბარჯის გადამტანად და სხვა ამგვ. ბევრი „საფაბრიკო“ წარმოების დარგთაგან, რომელიც ოფიციალურ სტატისტიკაშია შეტანილი, ნამდვილად ფაბრიკულად არ ჩაითვლება და ესენი ამასთან ტენიკურად სრულიად პრიმიტიული დარგებია წარმოებისა. მაგალითად, გლაუბერის მარილის მოგროვება, კირის დაწვა, კრამიტისა და აგურის კეთება, თიხის ქოთნების წარმოება, თავლის სანთლის დამზადება, მატყლის რეცხა, დაბახანა, ხე-ტყის სახერხი, არყის სახდელი ქვებები—ყველა ეს „ფაბრიკებად“ და „ქარხნებად“ არის სტატისტიკაში აღნიშნული. მკითხველიც მიხვდება, რომ ყველა ამგვარი წარმოება ჩვენში უფრო ხელოსნურის წესით სწარმოებს, ვიდრე ფაბრიკულ ტენიკითა და მოწყობილობით. 1898 წლის სტატისტიკაში, მაგალითად, ნაჩვენებია 855 არყის სახდელი „ქარხანა“, რომელიც გამართული იყო მთელ საქართველოში და რომელშიაც 2276 „მუშა“ მუშაობდა, ე. ი. 2 1/2 მუშა თითო ამგვარ „კაპიტალისტურ“ „ქარხანაში“. არის ჩვენში აქა-იქ მანდების კაპიტალისტური ექსპლოატაციაც, მაგრამ აქაც ჩვენებური წარმოება დაუმუშავებელ მასალის დამზადების იქით აღარ მიდის. შავი ქვა, ეს მთავარი დარგი კაპიტალისტურ წარმოებისა ქუთაისის გუბერნიაში, დაუმუშავებელ მანად იგზავნება ევროპასა და ამერიკაში. საერთო რიცხვი საფაბრიკო წარმოების დარგთა, რომელიც აღნუსხულია ჩვენებურ სტატისტიკაში, არ აღემატება 50-ს, თუმცა ამ სტატისტიკაში, როგორც ვთქვით, ზოგი ისეთი დარგია შეტანილი, რომელიც საფაბრიკო წარმოებაში არას გზით არაა შესატანი. ეს რიცხვი—50 იმას ნიშნავს, რომ ჩვენში შრომის საზოგადოებრივი განაწილება მხოლოდ ჩასახულია და სრულიად არ არის განვითარებული, იმ დაწინაურებულ ქვეყნებში კი, სადაც მრეწველობა აღოჩინებულია, საზოგადოებრივი წარმოება უთვალავ დარგადა დანაწილებული. მთელს გერმანიაში, მაგალითად, 1882 წელს 1679 სამრეწველო დარგი ითვლებოდა, ხოლო 1825 წელს კი—10298. ეს დიდი ციფრი—ათი ათას ორას ოთხმოცდა თვრამეტი—ნათლად გვიჩვენებს, თუ რა უმწვერვალესობამდის არის გერმანიაში შრომის საზოგადოებრივი განაწილება განვითარებული.

შრომის საზოგადოებრივ განაწილების სიმცირე კი უტყუარი ნიშანია საეკონომიო კულტურის სიმცირისა და სიღარიბისა. ამ აზრს მკითხველი ნათლად წარმოადგენს შემდეგი მარტივი მაგალითის საშუალებით, ვთქვათ, შავი ქვის



მოთხოვნები საზღვარ გარეთის ბაზარზე ისე გაიზარდა, რომ საქირო გახდა ჩვენში წლიურად ასჯერ მეტი მადანის გამოტანა მაღაროებიდან და საზღვარ გარედ გაზავდა, ვიდრე ექამდის გამოქონდათ და გაზავნიდნენ. ვთქვათ ისიც, რომ ყველა ქართველი მუშა, რომელიც სოფელსა და სასოფლო მეურნეობას შორის, სა-მუშაოს შოულობს შავი ქვის მადნებში, და რომ კაპიტალისტური წარმოება, გარდა შავი ქვისა, სხვა არავითარ დარგს არ ეხება ჩვენში. რა შედეგი მოჰყვება ასეთ მდგომარეობას? ადგილი გამოსაცნობია. მადნის გატანა საზღვარ გარედ ექსპორტერ კაპიტალისტებს მისცემს მოგებას, ხოლო მუშებს სამუშაო ქირას. მაგრამ ვინ არ იცის, რომ ფული არც იქმევა და არც ჩაიკმევა. ხალხმა აღებულ ფულით უნდა შეიძინოს საქმელი, ტანსამოსი, ოჯახის მოწყობილობა და მრავალი სხვა და სხვა ნაწარმოები მრეწველობა-სა. და თუ მრეწველობა ადგილობრივ არაა განვითარებული, სამრეწველო ნაწარმოები შემოტანილ უნდა იქმნას უცხოეთიდან. და ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ადგილობრივი მცხოვრები, თუმცა იგი აუცილებელ მოთხოვნების დამაკმაყოფილებელ საგნებს პოულობს საყიდლად, სამუდამოდ შავ მუშად რჩება. როგორც ფიზიკურად, ისე გონებრივად. ასეთ მდგომარეობაში სამრეწველო ტენიკა ვერ განვითარდება, ვინაიდან ტენიკის განვითარებისთვის აუცილებელია შრომის საზოგადოებრივ განაწილების აღორძინება, საქიროა მრეწველობის სხვა და სხვა დარგთა წარმოდგომა და ამით მშრომელ ხალხისთვის ტენიკის პრაქტიკულ სკოლის გაჩენა, მაშასადამე თვით ტენიკის შესწავლისა და შეთვისების გადაქცევა საზოგადოებრივ საქიროებად. ესრედ წოდებული აგრარული ქვეყნები, სადაც მთავარ წარმოებას სასოფლო მეურნეობა შეადგენს, ამ ტომ არიან ჩამორჩენილი კულტურით მრეწველ ქვეყნებთან შედარებით, რომ იქ მცირეა შრომის საზოგადოებრივი განაწილება და განუვითარებელია საწარმოვო ტენიკა.

და ჩვენ, ქართველები, სწორედ ასეთ მდგომარეობაში ვახლავართ. მიუხედავად „სოციალიზმით გატაცებისა“ და ცხარე პარტიულ ბრძოლა-კამათისა, ჩვენ არც მრეწველობა გვაქვს და არც სამრეწველო ტენიკა, ხოლო სასოფლო-სამეურნეო წარმოების წესი დღესაც იმ დონეზე დგას, რომელზედაც ამ ათასი წლის წინად იდგა. ქართველ გლეხის სიღარიბის მიზეზია არა მარტო უმიწობა, არამედ საწარმოვო ტენიკის სიტლანქე, მისი შრომის მცირე ბარაკიანობა. რა სარგებლობას მისცემს გლეხს თუნდ 25 დესეტინა მიწა, თუ მას წარმოების ახლანდელ წესით 2 დესეტინაზე მეტის შემუშავება არ შეუძლია? როგორ გაიუმჯობესებს იგი თავის მდგომარეობას, თუ მას არც ნათესის შეცვლა და არც მიწის გაპოხიერება არ ეცოდინება?

ხოლო ყველა ამის ცოდნას და გამოყენებას კულტურა, განათლება ჰქვია, რაც ჩვენ ასე დიდად და დიდად გვაკლია. ეს ნაკლებობა ყოველ ჩვენს ფეხის ნაბიჯზე ცხადად და ნათლად ჩანს. დიდძალი უმრავლესობა ქართველ ხალხისა დღესაც წერა-კითხვის უცოდინარია. და ვინც წერა-კითხვა ვიცით, იმათაც არ გვეტყობა დიდი კულტურული სიღარიბისლე და ცნობიერება. მიბრძანდით რომელსამე პარტიულ მიტინგსა და კრებაზე, სადაც სხვა და სხვა პარტიის წარმომადგენელი ერთმანეთს ეკამათებიან. რას ნახავთ? ნახავთ ბრბოს, რომელიც ერთმანეთის წინააღმდეგ საცემად მიიწევს, მოწინააღმდეგეს სიტყვის თქმას არ აცლის და მის გასაჩუმებლად მარტო ერთი სიტყვა: „ძირს!“ აკერია ენაზე. აქ არ არის გარჩევა და

გარკვევა აზრისა და იდეებისა, აქ არის შეუფერხებელი ნება და ასევე შეუფერხებელი დაწინაურება. განა ეს [სოციალიზმი] მომზადებისა და შეგნების მომასწავებელია? განა ის გულუბრყვილო სოფელი, რომელმაც თავის აგიტატორის თვალის დაქნევით კრებაზე კინაღამ სცემა ერთ მოლაპარაკეს იმ მიზეზით, რომ უთხრეს: ამ საგანში მარქსი შესცდომა, — განა ეს გლეხი, თხოთან გამარქს-სტებული და კრივით მარქსის მოძღვრების დამცველი, შეგნებული მარქსისტი და ხალხის მაღალ კულტურულ განვითარების მაჩვენებელია? ან და ის მეორე ჩემი ნაცნობი გლეხი, რომელიც ამას წინად პირზე დორბოპირული თვითონ მე შეკამათებოდა და დარწმუნებით მეუბნებოდა: „თქვენი ანატომია ჩვენთვის საზარალოა“, განა ის, რომელსაც ანატომია ავტონომიისგან ვერ გაურჩევია, შეგნებულია და მცოდნეა ავტონომიის მნიშვნელობისა? და ასეთი დამახასიათებელი მაგალითები რა: დენიკ ვგებავთ, იმდენი შეიძლება ჩამოთვალეთ. აიღეთ თუნდა ვაზ. „ლამპარსა“ და „მუშას“ შორის ატეხილი „ისტორია“. განა ეს კი კულტურა და დაწინაურებაა? საქართველოს თითქმის ყოველ სოფელსა და დაბაში სოც.-დემოკრატების პროპაგანდისტები საპროტესტო წერილებზე „გლეხებსა“ და „მუშებს“ ხელს აწერინებენ და გაზეთში ბეჭდავენ. და იცით, რას თხოულობენ პროტესტები? ვაზ. „მუშის“ რედაქციამ თავის გაზეთს სახელი გამოუცვალოს, რ დგან ჩვენ მუშები ვართ და არ გვირდა ჩვენს სახელს ისეთი გაზეთი ატარებდეს, რომელსაც ჩვენ არ თანავუგრძნობთ. განა ასეთი სისულელე რომელსამე კულტურულ ქვეყანაში წარმოსადგენია? განა ასეთ ბავშვურ მოთხოვნას წამოაყენებს სადმე ევროპაში რომელიმე შეგნებული მუშათა ორგანიზაცია? ან ამაზე რას იტყვიან: იმავე „მუშის“ რედაქციაში მისულა რამდენიმე სოც.-დემოკრატი და, როგორც იმ გაზეთში იყო გამოცხადებული, მოუთხოვიან, — „ჩვენში“ პარტიის წინააღმდეგ წერაზე ხელი აიღეთ, თორემ ყველას სიცოცხლეს გამოგასაღობთო! ასეთ საქმეს სჩადიან ერთ-ერთ ძლიერ სოციალისტურ პარტიის „შეგნებული“ წევრები. და, განა, ეს არის შეგნება, ეს არის ხალხის პოლიტიკური აღზრდა და კულტურული ამაღლება?

არა, რამდენიმე საპროგრამო ფრაზის გაზეპირება საკმარისი არაა ამისათვის. საქიროა ხალხის აღზრდა, მისი გონების გაფართოება, ზნეობრივი გასწავლება ამისთვის საქიროა სკოლა, ლიტერატურა, მწერლობაში სერიოზულ ცოდნის შემოტანა, პარტიულ ურთიერთობის გაფაქიზება. ვინ უნდა მოიმოქმედოს ყველა ეს, ვინ უნდა გაუძღვეს ამ დიდად საქირო საქმეს? უეჭველია, ისევ ჩვენი საზოგადოების შეგნებული ნაწილი. ამ საქმეს ვერ შეგვისრულებს ვერც რუსეთის სამინისტრო, ვერც სათათბირო, რაც უნდა დიდი ცვლილება მოხდეს იმათში. არც ერთი და არც მეორე არ დაგვიწერს არც სამეცნიერო გამოკვლევებს ჩვენის მწერლობისთვის და არც სახელმძღვანელოებს ქართულ სკოლებისთვის. ეს და მსგავსი საქმეები ქართველ საზოგადოების მოვალეობაა და მათი შესრულება მის კერძო ინიციატივისა და შრომის ენერჯიაზე დამოკიდებული. ეს მუშაობა ბევრად უფრო სასარგებლოა, ვიდრე პარტიულ ლაშქრის დაძვრა საპროტესტო წერილებისთვის ან სარევიოლუციო პროკლამაციების წერა უიარაღო ხალხისთვის...

ფ. გოგიჩაიშვილი.

კომპოზიციის თაბის უფლებების საპროტექციო სათათბიროში

ჩვენ დარწმუნებული ვართ, რომ მთელი შეგნებული რუსეთი დიდის გულდასმით უყვირდებოდა იმას, რასაც ლაპარაკობდნ ხალხის წარმომადგენლები სათათბიროში, როდესაც იქ ირჩეოდა კრებების თავისუფლების შესახები კანონპროექტი. ერთის მხრივ თვით ეს საკითხი იმდენად მნიშვნელოვანია ხალხის პოლიტიკურ ცხოვრებისათვის, რომ ამ თავისუფლების შემოღებლად შეუძლებელი და ყოველივე მნიშვნელობას მოკლებული რჩება ხალხის გამარჯვება ახლანდელ განმათავისუფლებელ მოძრაობაში. მეორეს მხრივ კი ხსენებულ საკითხის გარჩევა სათათბიროში ყველასთვის იმითომაც იყო საინტერესო, რომ ახლად შემდგარი სათათბიროს ს. დემოკრატიული ფრაქცია აქ პირველად გამოვიდა ოფიციალურად და ოფიციალურადვე შეება სათათბიროში სხვებზე უფრო ძლიერ კონსტიტუცნალ-დემოკრატების პარტიას. ყველას უნდოდა გავყო ხსენებულ ფრაქციის საპარლამენტო ძალა, განსაკუთრებით საინტერესო იყო ყველასთვის „კავკასიელ“, ქართველ სოციალ-დემოკრატების გაცნობა, რადგანაც საქართველო რუსეთის ერთად ერთი მხარეა, რომელმაც სათათბიროს წევრებად მხოლოდ სოციალისტი წარმომადგენლები გაგზავნა, რითაც თითქო მტკიცდებოდა საყოველთაოდ გავრცელებული აზრი, რომ საქართველო რუსეთის განმათავისუფლებელ მოძრაობაში მებარიალტრე და თითქმის მეთაურია. მართლაც, ქართველ სოციალ-დემოკრატების ჩასვლას პეტერბურგში მოჰყვა ახალ საპარლამენტო ფრაქციის დაარსება, რომელმაც თავის დეკლარაციით გამოაცხადა, რომ თავის ტაქტიკას სხვა პარტიებისგან დამოუკიდებლად გაირკვეს და სათათბიროში მომქმედ არც ერთ პარტიას და ჯგუფს არ მიეკედლება.

კრებების თავისუფლების შესახები კანონპროექტი სათათბიროს წარუდგინა პროფესორმა შერშენევიჩმა, რომელმაც აღნიშნა, რომ საჯარო კრებების მოწვევისათვის საზოგადოდ ორნაირი წესი არსებობს: კრების მოწვევის მსურველმა ან შესაფერი ნებართვა უნდა გამოითხოვოს ადმინისტრაციისაგან, ან წინდაწინვე უნდა განუცხადოს მას, რომ ამა თუ იმ ადგილას მოწვეული იქნება საჯარო კრება, რომ ადმინისტრაციამ წეს-რიგის დასაცავად კრებაზე თავისი წარმომადგენელი გაგზავნოს. პოლიტიკურ სახელმწიფოში, სადაც ყველა ნაირი თავისუფლება შეზღუდულია, საჯარო კრების მოწვევასაც, რასაკვირველია, წინდაწინვე ნებართვის აღება სჭირა; იქ კი, სადაც ხალხმა მეტი უფლება მოიპოვა სახელმწიფოში, ნებართვის მაგიერად უბრალო განცხადება საკმარისია. პრუსიასა და ავსტრიაში, მაგ., სადმე შენობაში თუ იქმნა მოწვეული საჯარო კრება, უბრალო განცხადებაც საკმარისია, გარეთ კრების მოწვევისათვის კი წინდაწინვე ნებართვის მიღება არის სავალდებულო. საფრანგეთში ნებართვის აღება საზოგადოდ მოსპობილია და მხოლოდ განცხადება არსებობს; ამ მხრივ საფრანგეთი ინგლისს უახლოვდება. საფრანგეთის კანონებიდან არის გადმოღებული რუსული კანონპროექტიც, განაცხადა შერშენევიჩმა. საჯარო კრების მოსახდენად საკმარისია, თუ კრების მომწვევმა წინდაწინვე განაცხადა ეს გარემოება ადმინისტრაციასთან, რომლისგანაც აღარავითარ ნებართვის მიღება არ არის საჭირო. ეს განცხადებაც საჭიროა მხოლოდ მაშინ, თუ კრება საჯარო არის, ე. ი. თუ მასზე ყველა გარეშეს შეუძლია დასწრება მოუწვეველადაც, და თუ კრება ქალაქ ადგილას ხდება. ქალაქ გარეთ კრების მო-

სახდენად განცხადებაც არ არის საჭირო კრებების თავისუფლებამ, განაგრძობს შერშენევიჩი, არ უნდა შეზღუდულად კრებაზე არა დამსწრეთა თავისუფლება. ამიტომ საჯარო კრება არ უნდა მოხდეს იქ, სადაც მას შეუძლია ხელი შეუშალოს ქუჩებსა და მოედნებზე ხალხის მიმოსვლას. არ უნდა მოხდეს კრება რკინის გზის ლიანდაგზედაც. არ უნდამოხდეს საჯარო კრება ერთ ვერსტზე უფრო ახლო იმ ადგილთან, სადაც სახელმწიფო სათათბიროს თავისი სხდომა აქვს, ან სადაც იმყოფება ხელმწიფე, — ასეთი აკრძალვა, შერშენევიჩის სიტყვით, ინგლისშიაც არსებობს. საფრანგეთში სალამოს 11 საათზე უფრო გვიან საჯარო კრების მოხდენა აკრძალულია, რუსულ კანონპროექტში კი ეს აკრძალვაც არ არის. კანონპროექტში აღნიშნულია, რომ ადმინისტრაციის წარმომადგენელი, რომელიც უთუოდ თავის ფორმაში უნდა იყოს გამოწყობილი, თვალ-ყურს ადევნებს კრებას და, თუ შენიშნა, რომ კრებას „საშიში ხასიათი“ ეძლევა, საშიში ხალხის მშვიდობიანობისათვის, ვალდებულია ასეთი კრება დახუროს. მე რსმის, ამბობდა შერშენევიჩი, რომ ჩვენი კანონპროექტის მიღების დროს იმის გარანტიებს მომკითხავენ, რომ ადმინისტრაცია ხალხის სასიკეთოდ გამოიყენებს ამ კანონს. პირველად გვინდოდა თვით კანონისათვის დაგვეერთო ეს გარანტიები, მაგრამ შემდეგ ისინი საჭიროდ არ ვსცანით. რა კანონიც უნდა გამოვიგონოთ ადმინისტრაციის ასალავმავად, იგი ფუჭად დარჩება, თუ თვით ამ ადმინისტრაციის უმაღლესი წარმომადგენლებაც თვითნებობაში აღზრდილნი და თვითნებობას შეჩვეული დარჩენ. არ შეიძლება კრებების თავისუფლება რამე გარანტიებით უზრუნველვყოთ იქ, სადაც ძველი წყობილება ჯერ სავსებით მოსპობილი არ არის, სანამ აქ (მინისტრების სავარძლებზე უჩვენებს) ხალხისთვის სანდო პირები არ დასხდებიან. მაგრამ კანონის შემუშავება იმ დრომდის არ უნდა გადავლოთ, როდესაც მინისტრები გამოიკვლებიან, იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ მათ ბატონობას მალე ბოლო მოეღებო.

ამ კანონპროექტს ცხარე კრიტიკა გაუწია ახლად შემდგარმა ს. — დემოკრატის საპარლამენტო ფრაქციამ. ქართველ სოციალ-დემოკრატებში ილაპარაკეს ის. რამიშვილმა, ს. ჯაფარიძემ და ნ. ჟორდანიამ. ესენი და ხსენებულ ფრაქციის სხვა წევრებიც ამბობდნ, რომ კანონპროექტი მუშა-ხალხისათვის ნაკლებად უზრუნველვყოფს კრებების თავისუფლებას, რადგანაც მუშებს სადმე სახლებში შეგროვება არ შეუძლიათ და ძალა-უნებურად სწორედ ქუჩებსა და მოედნებზე უხდებად თავის მოყრა, ან რკინის გზის ლიანდაგებზედაც; რომ წინდაწინვე ადმინისტრაციასთან განცხადება მათ არ შეუძლიათ, რადგანაც ხშირად მოულოდნელად უხდებად გაფიცვების დაწყება და თუ დროზე არ მოილაპარაკეს, შეიძლება საქმე იმდენად გამწვავდეს, რომ შემდეგ კაპიტალისტთან მორიგება შეუძლებელიც გახდეს. რაც შეეხება სათათბიროს სხდომებსა და ხელმწიფის ბინაზე ერთის ვერსტის სიშორეს, ს. — დემოკრატიული ფრაქცია აცხადებდა, რომ ხალხის ასეთი დაშორება მისდამი უნდობლობას ნიშნავს. ამის მიხედვით სოციალ-დემოკრატები წინადადებას აძლევდნ სათათბიროს წარდგენილ კანონპროექტის მაგიერად მიეღო მათი კანონპროექტი, რომელიც მხოლოდ სამ მუხლისაგან შესდგებოდა: 1) რუსეთის ყველა მოქალაქეთ უფლება აქვთ შეგროვდნ ნება და ურთველადაც ყველგან, სადაც მოისურვებენ. ადმინისტრაციის მხრივ ყოველივე ხელის შეშლა უნდა აკრძალვებოდეს და

უნდა მოისპოს ყველა ის არსებული კანონი, რომელიც ზღუდავს კრებების თავისუფლებას. ს.-დემოკრატებს, მათთვისაც მოულოდნელად, მხარი დაუჭირა ცნობილი პროფესორმა და მეცნიერმა მაქსიმე კოვალევსკიმ, რომელიც ამტკიცებდა, რომ ინგლისის კანონმდებლობაში კრებების თავისუფლება არავითარ პირობებით შეზღუდული არ არის, რომ ასეთივე უსაზღვრო თავისუფლება უნდა გადმოტანილი იქნას რუსეთში.

კანონპროექტის მომხრე დეპუტატებმა აღნიშნეს კოვალევსკის შეცდომა: ინგლისში კრებების თავისუფლება საზოგადოდ მოხსენებულიც არ არის კანონებში და ამიტომ იქ ამ თავისუფლების შეზღუდვაც მოხსენებული არ არის. მაგრამ ინგლისში ხომ დაწერილი კონსტიტუციაც არ არსებობს და ნუ თუ ჩვენც რუსეთში უნდა უარვყოთ დაწერილ, ნათელ და ვარკვეულ კონსტიტუციის საჭიროება. ინგლისში, სადაც ხალხი ათასი წლის განმავლობაში ეჩვეოდა კულტურულ ცხოვრებას, სადაც ყოველ ინგლისელს ძვაღსა და რბილში გამჯდარი აქვს წესიერებისა და კანონიერების გრძობა, — კრებების თავისუფლებას ჰფარველობს და საზღვრავს ჩვეულება და სასამართლო. და ინგლისის ჩვეულება სწორედ იმას მოითხოვს, რაც რუსულ კანონპროექტში არის მოხსენებული. ინგლისში პოლიციას შეუძლია დაშლოს კრება, როდესაც იგი მშვიდობიანობისთვის საშიში არის, მაშინაც კი, როდესაც თვით კრებაზე დამსწრენი წყნარად არიან, მაგრამ რამე მიზეზის გამო მათგან თავის მოყრა მღელვარებას იწვევს მათს მოწინააღმდეგე ელემენტებში. ინგლისში საფიქრებელიც არ არის რამე კრების მოხდენა რკინის გზის ლიანდაგზე ან იქ, სადაც ხალხის მიწველა დიდი და კრებას შეუძლია სხვებს, კრებაზე არა დამსწრეთ, ქურჩებსა და მოედნებზე სიარული გაუძნელოს. და რუსეთში ან ეს ჩვეულებები კანონების სახით უნდა გადმოვიტანოთ, ან არ არის საჭირო კანონი და უნდა „გადმოვიტანოთ ინგლისელ ერის კულტურა და საზოგადოებრივი მომზადება“.

დიდი ხნის და ცხარე კამათის შემდეგ კანონპროექტი სათათბირომ ხმის უმეტესობით მოიწონა და განსაკუთრებულ კომისიას გადასცა, რომელმაც იგი უნდა შეიმუშავოს და ახლად წარადგინოს სათათბიროში, რომელიც მას საბოლოოდ მიიღებს.

ამნაირად ს.-დემოკრატიულ ფრაქციის პროტესტმა უნაყოფოდ ჩაიარა ამ პროექტისათვის, — მაგრამ იგი უნაყოფო არ არის თვით ამ ფრაქციის დასაფასებლად. მკოდნე და გამოცდილ დეპუტატებში ჩვენებურ სოციალ-დემოკრატების გაბედულმა დაურიდებლობამ ყველა გააოცა და თვით იმ კავალევსკის გაზეთში, რომელიც ს.-დემოკრატებს ხსენებულ კითხვაში მიემხრო, ამ ფრაქციის წევრთა შემდეგ დახასიათებას ვკითხულობთ: „რამიშვილი კანონმდებლის როლში საცოდავია და ამას, მგონია, თვითონაც გრძნობს. ქართველ სოციალ დემოკრატების სიტყვებში არა სჩანს მათის ქვეყნის საჭიროებათა გაგება. „ბიუროკრატია“, „რეჟიმი“, „ხულიგანები“, „ჯაშუშები“, „განმათავისუფლებელ მოძრაობის ტალღები“, — ეს შაბლონური ფრაზები მხოლოდ მათის მთქმელის სრულ უფიცობას და არაობას ამტკიცებს. ამ სოციალ-დემოკრატებს წილად ხვდით ისეთი საქმე, რომელიც მათს ცოდნას და განვითარებას არ შეეფერება, — შინ, თავიანთ სამშობლოში, იმათ უფრო დემაგოგობა სჭირდებოდათ და სოციალიზმის ქადაგება ჯერ კიდევ განუვითარებელ ხალხში. მათ სრულებით არავითარი მომზადება არა აქვთ საკანონდებლო მოღვაწეობისთვის“.

ან რა უნდა ითქვას იმ დეპუტატებზე, რომელთაც კანონპროექტს ასე უშვრებიან კრიტიკოს: აქ ხალხი უფლებების მხოლოდ ერთი მუხლი გამოხატავს. — ერთი მუხლი ხალხს, თერთმეტი პოლიციას! აუ ამბობს ორატორი იმას, რომ შეიძლება ის ერთი მუხლი თავის შინააქსით უფრო მნიშვნელოვანი იყოს, ვიდრე დანარჩენი თერთმეტი, რომ კანონში შინააქსს აქვს უმთავრესი მნიშვნელობა და არა მუხლების რაოდენობას. ასეთ კრიტიკას სააგიტაციო მიტინგზე, შეიძლება, გასავალი ჰქონდეს, მაგრამ საკანონმდებლო კრებულში, სადაც, ჯაფარიძის თქმისა არ იყოს, სულ პროფესორები და უმაღლეს განათლების მქონე პირები სხედან, სულ ცოტა რომ თქვას აღმანიშნა, — სასაცილოა და ამნაირ კრიტიკით ცდილობდა კანონპროექტის დარღვევას... ფრაქციის ლიდერი, თვით ნ. ჟორდანია!

სადაც ლიდერი ასეთ გულუბრყვილო კრიტიკოსობას ვერ ასცდენია, იქ ფრაქციის უბრალო წევრებს და თვით ისიღორე რამიშვილსაც მეტი არ მოეთხოვება.

ერთი სოციალ-დემოკრატი პირდაპირ აცხადებდა, რა საჭიროა ჩვენთვის დასავლეთ ევროპის მაგალითები, — დასავლეთ ევროპის ხალხებისაგან კი არ უნდა ვისწავლოთ იქაური წესები, პირიქით, ჩვენ უნდა ვასწავლოთ მათ, თუ როგორი უნდა იყოს თავისუფლება, მსოფლიო განმათავისუფლებელ მოძრაობის სათავეში უნდა დადგეთო.

განსაკუთრებით სახელი გაითქვა ხსენებულ კამათის დროს ისიღორე რამიშვილმა, რომელმაც ორი გრძელი სიტყვა წარმოსთქვა და ბოლოს თავის დაუსრულებელ უსაფუძვლო ლაპარაკით ისე მოაბეზრა თავი სათათბიროს, რომ სათათბიროს წევრებმა „კმარა! კმარა!“ — ს ძახილით შეაწყვეტინეს მას დაუსრულებელი სიტყვა.

რას ამბობდა რამიშვილი? ან რას არ ამბობდა იგი? მის სიტყვების გადმოცემა შემოკლებით ძნელია, რადგანაც მათოლოგიურ მსჯელობის ძაფი აკლია. რამიშვილმა თავისი თავი მიტინგზე წარმოიდგინა, და აი სათათბიროში იგი ლაპარაკობს იმაზე, რომ ორი რუსეთი არსებობს, — თავისუფალი და დაჩაგრული, ლაპარაკობს რუსეთის განახლებაზე, პარლამენტს უხსნის, რომ პოლიცია და კაზაკები ხალხს შეკრების ნებას არ აძლევენ, მაგრამ კაზაკების ძალმომრეობის ნამდვილი მიზეზი თვით კრებების თავისუფლების არ არსებობაა.

თქვენ გინდათ I ვერსტით დააშოროთ ხალხს სათათბირო, ამბობს რამიშვილი. კანონპროექტით თქვენ იშორებთ ხალხს, იმ ხალხს, რომელმაც თქვენ ავირჩიათ და რომელიც განსაცდელის დროს თქვენ გადავარვენსთ. კანონპროექტის შემდგენელნი ძალიან მშვიდობიანად მსჯელობენ და თავისუფალ სახელმწიფოებზე გვითითებენ. კანონპროექტის შემდგენელნი, აქ თქვენნი ხოცვა თუ დაიწყეს, — და ეს კი ყველა ნიშნებით მოსალოდნელია, — ვისგან მოელოთ ხსნას, — თქვენი დამოცველებისგან თუ ხალხისგან, რომელმაც ეს კარები გააღო და თქვენ შემოგიშვათ აქ, რომელიც შემდეგშიაც თანამედროვე წყობილებასთან ბრძოლაში თქვენ მზარს დაგიქვრთ? არა, თქვენ რაც გინდათ იფიქრეთ, მე კი მგონია, რომ ხალხი უფრო ახლო უნდა მოვუშვათ. ამის შემდეგ რამიშვილი ისევ თავის ფრაქციას დაუბრუნდა და მისი ქება დაიწყო. ბოლოს მან საჭიროდ სცნო: კანონპროექტის უკანასკნელი მუხლები უნდა მოისპოს და ხალხს მიენიჭოს უფლება შეგროვდეს ყველგან, რკინის გზის ლიანდაგთან, ქურჩებსა და მოედნებზედაცო.

პროფ. გრედესკულმა რამიშვილს ანარქისტი უწოდა, — თქვენი შეხედულება ანარქისტული არის და არა სოციალ-დემოკრატიული. მართლაც, მხოლოდ ანარქიზმი უარყოფს ადმინისტრაციის არსებობას და ყოველგვარ კანონებს, რომელიც ერთ ადამიანს თავისუფლებას განსაზღვრავს იმისთვის, რომ ამით სხვების თავისუფლებაც უზრუნველყოფა იყოს.

მართლაც, მხოლოდ იმის გამოცხადება, რომ „ადამიანი თავისუფალი უნდა იყოს“, ნამდვილი თავისუფლების დასამყარებლად საკმარისი არ არის. თავს ხომ ვერ მოვიტყუილებთ და ვერ ვიტყვით, რომ მთელი რუსეთის ხალხი თანასწორად შეგნებულა, როგორც ეს რამიშვილს ჰგონია. შეგნებულა, განა, ის ელემენტები, რომელთაც თვით სოციალ-დემოკრატები შავრაზმელებს ეძახიან და ამ შავრაზმელთა რიცხვში ხომ არა მართო მუშები და სოფლელები, ხშირად თვით სწავლა დასრულებული ინტელიგენტებიც არიან. როგორ მოვექცეთ იმათ, ვინც ებრაელებს არბევს და ხოცავს?

„თქვენ ჰკიცხავთ წარდგენილ კანონპროექტს და მას პოლიციურს ეძახით, სთქვა ერთმა ორატორმა, თქვენ არ მოგწონთ, რომ ადმინისტრაციის წარმომადგენელს უფლება ეძლევა დაშლოს კრება, თუ იგი საზოგადო მშვიდობიანობისთვის საშიში გახდა. თქვენ გინდათ, რომ ადმინისტრაციას არავითარ კრების დაშლა არ შეეძლოს, მაგრამ ვაისინეთ კიშინეის, გომელის, ოდესის, ან ტვერის და თუნდაც ახლანდელი პელოსტოკის ამბები. ყველგან ხალხი, ხულიგანები, თავისუფლად იკრიბებოდნენ და პოლიცია მათს კრებებს არ შლიდა, როდესაც კრებაზე დამსწრე პირები ხალხს ებრაელების და შემარცხნეთა დასაბრველად იწვევდნენ. შედეგი ყველამ ვიცით და, აი, თქვენ გინდათ, რომ ასეთი „თავისუფლება“ შეეძღვათ იყოს. ჩვენ ვხედავთ იმ წესის ნაყოფს, რომელსაც გვირჩევთ.“

რაც შეეხება სათათბიროსთან ხალხის შეკრებას, — განაგრძო გრედესკულმა აქაც თქვენი საბუთები ყალბია. რევოლუციის დროს, როდესაც მთავრობა სათათბიროს განდევნას ლაშობს, იგივე მთავრობა სათათბიროს გვერდით თავშეყრილ მიტინგსაც გარეკავს, და ხალხს მთავრობის საწინააღმდეგოდ, აშკარა ბრძოლისთვის თუ საკმარისი ძალა აღმოაჩნდა, საქირების დროს, იგი უმიტინგოდაც მოახერხებს სათათბიროსთან მოსვლას დეპუტატების დასახსნელად მაგრამ კანონები სარეგულუო ხანისთვის არ იწერება. ჩვეულებრივ დროს კი სათათბიროსთან მიტინგების მოწვევა მხოლოდ ხელს შეუშლის სუსტ დეპუტატების საღ მსჯელობას და მათ გადაწყვეტილებაზე რამე გავლენას იქონიებს. და რაკი დღეს შეიძლება ერთი მიმართულების ელემენტებმა გამართონ მიტინგი, ხვალ კიდევ მოწინააღმდეგეებმა, ამიტომ სასურველია საზოგადოდ ხალხის ამა თუ ჯგუფის გავლენის გარეშე დავტოვოთ დეპუტატები, როგორც ნაფიც მთავრებსაც საქმის გადაწყვეტის დროს ცალკე ოთახში აჩერებენ იმისთვის, რომ მათ გარეშე გავლენა ჩამოაშორონ.

რაც შეეხება რკინის გზის ლიანდაგზე შეკრების აკრძალვას, რომელიც ს.-დემოკრატიებმა რკინის გზის მუშათა მიტინგების აკრძალვად მიიჩნიეს, ეს გაუგებრობაა, რადგანაც ამ მიტინგების ხელის შეშლა არავის აზრადაც არ მოსვლია. ლიანდაგზე შეკრება კი არა, — სიარულიც აკრძალულია ყველა განათლებულ ქვეყნებში.

ყოველი კრება ხალხის ჩვეულებრივ და წესიერ ცხოვრების დაურღვეველად უნდა მოხდეს და ამიტომ ყოველი

ყრილობა, რომელიც ქუჩებში ხალხის მიმოსვლას შეუძლებლად ხდის ან აძნელებს, შეუწყნარებელია. ყოველმა ადამიანმა თავის უფლებით ისე უნდა ისარგებლოს, რომ ხელი არ შეუშალოს სხვების თავისუფლებას.

ზოგიერთები აცხადებენ, რომ წინდაწინვე საჯარო კრებას მოწვევის შესახებ ადმინისტრაციასთან განცხადება შეუძლებლად ხდის მუშების კრებებს, როდესაც მათ აღასთან რამე უქმყოფალება აქვთ, და ერთმანეთში უნდა მოილაპარაკონ. მაგრამ ამის მკმელოთ ავიწყდებათ, რომ ასეთი მოლაპარაკება კერძო და არა საჯარო კრებაა, რომ ყოველი კერძო კრება სრულებით თავისუფალია და რომ კანონპროექტი შეეხება მხოლოდ საჯარო კრებებს, იმ კრებებს, რომელსაც წინდაწინვე იწვევენ, რომლისთვისაც ორატორები წინდაწინვე ემზადებიან, — ამ კრებების შესახებ განცხადების შემოტანა არავის არ გაუძნელდება.

ს.-დემოკრატიულ ფრაქციისაგან კანონპროექტის კრიტიკა, განაცხადა ერთმა ორატორმა, გამოწვეულია არა საქმის გაკეთების სურვილით, არამედ იმ განზრახვით, რომ თავის ზედმეტ რადიკალიზმით შემარცხნელებზე უფრო შემარცხნენი გამოდგენ.

მართლაც სათათბიროს შემარცხნენი, — მშრომელთა ჯგუფი წარდგენილ კანონპროექტზე თითქმის არაფერს არ ამბობდნენ. თვით ისეთი შემარცხნე დეპუტატები, როგორიც არიან ალადინი, ანიკინი, ჟალონი, მიხაილიჩენკო — სდუმდნენ, როდესაც ს. -დემოკრატები და განსაკუთრებით ჭარბველი სოციალ დემოკრატები წლებზე ფეხს იდგამდნენ და ცდილობდნენ ხალხისთვის „ნამდვილი“ თავისუფლება მიეცათ. უნდა ვთიქროთ, რომ ისეთი მხნე და გამოცდილი ორატორი, როგორიც ლადინია, რომელიც ყოველ სხდომაზე ლაპარაკობს და მედგრად იკავს ხალხის თავისუფლებას, რომელმაც ამ მხრივ გარკვეული სახელი დაიმსახურა, აქაც არ გაჩუმდებოდა გვერდში ამოუდგებოდა ს.-დემოკრატებს, და თავის ლაპარაკით მტრ მნიშვნელობას მისცემდა ს.-დემოკრატების ნალაპარაკებს, — მისი თანაგრძნობა ს.-დემოკრატების ანარქისტულ პროექტისაკენ რომ ყოფილიყო.

მშრომელთა ჯგუფი სდუმდა, და ამ დემილით წარდგენილ კანონპროექტის თანაგრძნობას უცხადებდა, არ სდუმან მხოლოდ ს.-დემოკრატიული გაზეთები: მათ დიდის ზემოთ და ქებით დაბეჭდეს რამიშვილის და დანარჩენ ამხანაგების სიტყვები. მათ მოსწონთ ამხანაგ-დეპუტატების რადიკალიზმა, მათ უნდათ ამ რადიკალიზმით დაიბრუნონ რუსეთში დაკარგული პოზიციები, ყვავისა და მის ბახალასი არ იყოს, მათ მოსწონთ ამ დეპუტატების ნალაპარაკები. ან როგორ არ უნდა მოიწონონ, როდესაც ესენი არიან მთელი პარტიის ოფიციალი წარმომადგენლები სათათბიროში!.. და თუმცა, მ. კოვალენსკის გაზეთის სიტყვით, ისინი „შესაბრალოსნი არიან კანონმდებლის როლში“, მაგრამ ამას თვით პარტიაც როგორ განიმეორებს!.. უკიდურეს რადიკალიზმს ხალხში ხომ ვასავალი აქვს, ჩვენში განსაკუთრებით, — და აკ სჯობია ეს რადიკალიზმი პარტიამ ხალხის ნამდვილ ქომავლად გამოიყვანოს და ყველა დააჯეროს, მხოლოდ ერთად ერთი „სრულიად რუსეთის მუშათა სოციალ-დემოკრატიული პარტია“ არის ქვეყნის მხსნელი და აღმშენებელი. ეგება ვინმემ ამ დეპუტატების

პოლიტიკური უსუსურობა და მოუშვებლობა ვერ შენიშნოს და პარტიისგან მათი ქება სიმართლედ მიიღოს!

გ. ს.

პატარა ფიქრები

ჟურნალისტებს ძალიან უყვართ სახელგანთქმულ კაცების ინტერვიუ. ავიდა თუ არა „ჩვენი“ დეპუტატი წერეთელი პეტერბურგში, მას „XX ვეკის“ თანამშრომელი დახვდა და გამოელაპარაკა. წერეთელმა ყველაზე უწინ, რასაკვირველია, ის განაცხადა, რომ საპარლამენტო სოც. დემოკრატიული ფრაქცია, რომელსაც ის ეკუთვნის, მშრომელთა ჯგუფის მარცხნივ დაიქვრს ადვილს. „ბევრ საკითხში მშრომელ ჯგუფს დავუჭერთ მხარს,— განაცხადა შემდეგ წერეთელმა,— იქნება კადეტებსაც დავუჭიროთ მხარი და მზად ვართ უფლებრივ წესწესობილების პარტიასაც“, (რომელსაც, ის. რამიშვილისა არ იყოს „მდაბიო ენაზე ხულიგანური პარტია ეწოდება“) „ამოვედგეთ გვერდში, თუ ეს პარტია დაგვეთანხმება რამეში.“ სრული ქეშმარიტება ბრძანა „ჩვენი“ დეპუტატმა. უფლებრივ წესწესობილების“ პარტია ბევრჯელ და მრავალ საკითხში დაეთანხმება სოც-დემოკრატისა. ამას ისევ წერეთლის სიტყვები ამტკიცებს. აი, ინებეთ: კავკასიის შესახებ წერეთელმა სთქვა: „ჩვენი“ მრავალი ეროვნება ცხოვრობს, რომელნიც იმდენად დაფანტულნი და არეულნი არიან ერთმანეთში, რომ შეუძლებელია ცალკე ავტონომიურ ოლქების შექმნა, რადგან ყველგან უმცირესი ერებიც იქნებიან“. სამაგიეროდ წერეთელი გვპირდება, რომ „ყოველ სოფელში იქნება სკოლა, სადაც სწავლა ადგილობრივ ენაზე იწარმოება“. სხვა ერების შესახებ „ამხანაგი“ წერეთელი ასეთ აზრისა ყოფილა: „საზოგადოდ ჩვენ გვწამს, რომ ყოველ ეროვნებას უნდა ჰქონდეს უფლება თვითგამორკვევისა, მაგრამ კავკასიისთვის ჩვენ არ გვინდა ავტონომია, ამ მხრით ჩვენ ავტონომისტებს მხარს არ ვუჭერთ, მაგრამ მთელი ჩვენი ძალდონით მხარს დავუჭერთ პოლონელებს. მთელმა კავკასიამ იცის, რომ პოლონელებს ავტონომია ესაქიროებათ და ამის შესახებ ჩვენი გლეხებიც კი ლაპარაკობდნენ. ჩვენ მათ მხარეზე ვართ და დამხარებას ვავეუწყეთო“.

სწორედ ასე ულაპარაკნია ბ-ნ წერეთელს. როგორც ხედავთ „ჩვენი“ დეპუტატის აზრით, შეუძლებელია საქართველოს ავტონომია მიენიჭოს, რადგან საქართველოში უმცირესობა დაიჩაგრებაო. კეთილი და პატიოსანი. მაგრამ რა გამოდის აქედან? ის რომ „ამხანაგი“ დეპუტატები უმეტესობის—ქართველების—ინტერესებს მსხვერპლად სწირავენ უმცირესობის ინტერესებს და იმას კი არ ამჩნევენ, რომ ამით ისინი ღალატობენ სოც. დემოკრატიის პრინციპს, რომელსაც სახელად უმრავლესობის დაცვა ჰქვია. ეს ერთი. ამავე დროს ისინი ემხრობიან პოლონეთის ავტონომიის და უცებ ავიწყდებათ უმცირესობის ინტერესების დაცვა მათი ნალაპარაკებიდან ჩანს, რომ მათი აზრით პოლონეთში უმცირესობა (სხვა ერები) უფრო მცირე პროცენტს შეადგენს, ვიდრე ასეთივე უმცირესობა საქართველოში. ბ-ნ წერეთელს ეს აზრი მაშინ რომ გამოეთქვა როცა სოფლის მღვდელი ბრძანდებოდა, საკვირველი არ იქნებოდა, რადგან სოფელში ძნელი საზოგადოება ისეთი წიგნები, სადაც აღნიშნულ აზრის სიყალბის დამამტკიცებელი სტატისტიკა მოიპოვება. მაგრამ ასეთი უვიცობა არ ეპატიება პეტერბურგში, სადაც მრავალი

საუცხოვო და უმდიდრესი ბიბლიოთეკებია. ან იქნება მისთვის სტატისტიკა მეტი ბარგა? ეტყობა, ვინაიდან ასე რომ არ იყოს ბ-ნ წერეთელს ადვილად შეეძლო საქართველოსა და პოლონეთის ერთმანეთთან შედარება სტატისტიკურად მათში მცხოვრებ ეროვნებათა რაოდენობის მხრით.

ოფიციალურ სტატისტიკით მეოთხმოცდაათე წლების დამლევს პოლონეთში ცხოვრობდა 9,475 ათასი მცხოვრები. აქედან პოლონელი იყო 6,650 ათასი, ხოლო დანარჩენი ერები შეადგენდნენ 2,825 ათასს. პროცენტობით რომ ვიანგარიშოთ, ასეთ ციფრებს მივიღებთ: პოლონეთში პოლონელები შეადგენენ 57,70%-ს დანარჩენი ერები კი — 42,30%-ს. ესლა მობრძანდით საქართველოში. 1897 წელს საქართველოს ტერიტორიაზე ცხოვრობდა 2,110 ათასი მცხოვრები; აქედან ქუთაისის გუბერნიაში იყო 1,058 ათასი. მათ შორის ქართველი იყო 835 ათასი ე. ი. 81,610%, ხოლო დანარჩენი ერები შეადგენდნენ 18,390%. ტფილისის გუბერნიაში იყო 1,051 ათასი. მათ შორის ქართველები შეადგენდნენ 44,30%-ს. საერთოდ ორივე გუბერნიაში ქართველები შეადგენდნენ 62,40%. (პოლონელები კი პოლონეთში 57,50%.) მაგრამ ჩამოაშორეთ ჩაქართველოს ბორჩალოსი, ახალციხისა, და ახალქალაქის მაზრები, რომელნიც უმრავლესად სომხებით და თათრებით არიან დასახლებული და ინახავთ, რომ საქართველოში ქართველები 70-75%-ს შეადგენენ. აქედან დასკვნა: თუ მართო უმცირესობის ინტერესს იცავს „ჩვენი“ დეპუტატი წერეთელი, მაშინ პოლონეთს უფრო ადრე უნდა უთხრას უარი, მაგრამ თუ ავტონომიას მხოლოდ იმ ოლქებს ანიჭებს, სადაც ერთი ერი გაცილებით სჭარბობს სხვა ერებს (ე. ი. თუ იგივე დეპუტატი სოც.-დემოკრატიულ უმრავლესობის პრინციპს“ არ ღალატობს), მაშინ ყველაზე ადრე ქართველებს უნდა „უბოძოს“ ავტონომია. ის და მისი „ამხანაგები“ უეჭველია იტყვიან: ქართველები ავტონომიურ საქართველოში სხვა ერებს დასაჩაგრავნიო. მაგრამ თუ ეს ხიფათი მოსალოდნელია საქართველოში, რატომ მაგასვე არ ამბობენ პოლონეთის შესახებ, სადაც 1,225,000 ებრაელია, 1050,000 — რუსი, 300,000 — ლიტველი და 250,000 — გერმანელი? ან იქნება ისევ ის სჯობია, რომ ერთ მუქა ოსებსა, სომხებსა, ებრაელებსა და ლიტველებთან ერთად ქართველებიც და პოლონელებიც დაიჩაგრონ? სოციალდემოკრატებმა რომ ასე დააყენონ საკითხი, საკვირველი არ იქნება, მაგრამ მაშინ ამავე პრინციპის ძალთი მათ უნდა მოითხოვონ, რომ რუსეთი ჩინეთს დაემორჩილოს. ამ შემთხვევაში საკვებით განხორციელდება უმრავლესობის უფლება.

მაგრამ ბ-ნი წერეთელი ხომ ლოლიკას და პრინციპებს არ მისდევს! ის და მისი ამხანაგები მხოლოდ იმას ასრულებენ, რასაც ცენტრალური კომიტეტი უბრძანებს!

* *

ჩვენი ქვეყანა გაივსო ისეთ პოლიტიკოსებით, რომელთაც თავიანთი ლაპარაკი თვითონაც არ სჯერათ და სხვებს რაღაცას უმტკიცებენ. რუსეთ-აპონიის ომის დროს „მოსკვედ“, „ნოვ. ვრემისა“ და ძმათა მათთა თვითონაც აღარ სჯეროდათ, რომ იაპონელების დამარცხება შეიძლებოდა, მაგრამ მაინც ყვიროდნენ და ქვეყანას უმტკიცებდნენ, რომ დღეს თუ ხვალ კუროპატკინი ტუკიოს ნანგრევებზე მოაწერს ხელს ზავის ქაღალდსაო. არც ჩვენ გვაკლია ასეთი ბეცი სტრატეგები. აი ერთი ტიპი ასეთ სარდლისა, რომელიც თავის შორს მჭვრეტელობითა და ძალთა განწყობილების ანგარიშით არა-

ფრთ არ განიჩევა ხლესტაჟოვისგან: თავის თავსაც ატყუებს და სხვებსაც არწმუნებს, რომ:

„დღეს რუსეთი სწრაფი ნაბიჯით უახლოვდება დემოკრატიულ რესპუბლიკას. თითქმის დანამდვილებით (დახეთ!) შეგვიძლიან ვთქვათ, რომ ის დიადი რევოლუცია, რომელსაც განიცდის ჩვენი ქვეყანა, ის დიადი რევოლუცია, რომელსაც ხელმძღვანელობს გლეხობის და წვრილი ბურჟუაზიის თანაგრძნობით აღჭურვილი პროლეტარიატი. (ე. ი. სოც. დემოკრატიული რესპუბლიკის დამყარებით დამთავრდება.“ („ახალი ცხოვრება“ № 2) აქ ორნაირი სატყუეა. ერთი სიტყუე იმაში მდგომარეობს, რომ წერილის ავტორი სოც.დემოკრატი. შეგნებულად თუ შეუგნებლად, იმდენად აქარბებს რესპუბლიკის მნიშვნელობას, რომ მზად არის მას თავის საბოლოო მიზანი — სოციალიზმიც კი შესწიროს მსიგერპლად. მეორე სიტყუე იმაში მდგომარეობს, ვითომ „დღეს რუსეთი სწრაფი ნაბიჯით უახლოვდება დემოკრატიულ რესპუბლიკას“ და დღევანდელი რევოლუცია უტკველად „დემოკრატიულ რესპუბლიკის დამყარებით დამთავრდება“. სხვამ რაც უნდა თქვას, ხოლო მე იმ აზრისა ვარ, რომ ამ სტრიქონების დამწერი ან მთავრეკან არის ჩამოსული, ან განზრახ ცლობს, ან მკვთეს იქით ერთი ნაბიჯიც არ გადაუდგამს და თავის ცხვირს იქით ვერაფერს ხედავს.

ზემოხსენებული წერილი ეროვნულ საკითხზე დაწერილი და მისი ავტორი ხეროზულად ამტკიცებს, ვითომ „იქ, სადაც დემოკრატიული რესპუბლიკა არსებობს, ეროვნული ჩაგვრა მინიმუმამდეა მისული“ და მაგალითად მოჰყავს შვეიცარია, სადაც „ეროვნულ ჩაგვრას თითქმის სულ არ აქვს ადგილი“. აი როგორ ხ ნიან ისტორიას ეკონომიურ მატერიალიზმის მოძღვრების მომხრენი! შვეიცარიაში იმიტომ არ არსებობს ეროვნული ჩაგვრა, რომ იქ რესპუბლიკაა! ამ სტრიქონების დამწერი, ეტყობა, შაურიან ბროშურებითა და პროკლამაციებით არის აღზრდილი, თორემ ისტორიაში რომ ჩაესხედნ დაინახავდა, რომ დემოკრატიული რესპუბლიკა საფრანგეთი, მაგალითად, ისევე სჩაგრავს ალყირელ არაბებს, როგორც ოსმალეთი — სომხებს. ვახ. „ახალ ცხოვრების“ „მწერალმა“ იცის მხოლოდ სახელი „რესპუბლიკა“ და ფიქრადაც არ მოსდის, თუ რაიმე განსხვავება არსებობს შვეიცარიასა და ცენტრალისტურ „დემოკრატიულ რესპუბლიკას“ შორის.

ზემოხსენებულ წერილის ავტორს იმედი აქვს, რომ „იქ, (ე. ი. დემოკრატიულ რესპუბლიკაში), სადაც მსხვილ ბურჟუაზიას ფრთები აქვს შეკვეცილი, ეროვნების პოლიტიკური უფლებები საკმაოდ უზრუნველყოფილია“. ჯერ ერთი, სად მიჩქმალა ამ სოც. დემოკრატიკონცენტრაციის თეორია თუ იმავე დროს ის მომხრეა მსხვილ ბურჟუაზიის ფრთების შეკვეცისა? ან ნეტა რომელ „დემოკრატიულ რესპუბლიკაში“ აქვს მსხვილ ბურჟუაზიას „ფრთები შეკვეცილი“? საფრანგეთში, ან ამერიკაში? მაგრამ შეცდომას და უმეცრებას კიდევ ჯანი გავარდეს. ავტორი ირწმუნება, რომ „რუსეთი დემოკრატიის გზაზე ბევრად უფრო შორს წავა, ვიდრე შვეიცარიის რესპუბლიკა“. სერიოზულად ვამტკიცებ, რომ ეს აღმანი დღემდის მთვარეზე ცხოვრობდა, ან — პირიქით — მთვარეზე ასვლას ცდილობს.

მაგრამ, ვერკია! მიზეზი ასეთ ჯამაზობისა თვითონ ავტორმა გამოგვიმუდგანა: „შემოკრბით პროლეტარიატის დროშის ქვეშო!“ თქვე კარ კაცო, ბარემ თავიდანვე მაგ დღეიზით დაიწყებდით წერილს, თორემ ჯერ მკითხველს აწვალდებთ ულო-

დიკობით, უმეცრებით, სიყალბით და მერე ეუბნებით, პროლეტარიატის დროშის ქვეშ შემოკრბითო!

უცნაურ ავტორის მიერ მორთმეული ნობათი მე შინც საბოლოოდ შეგუნახე მკითხველებს:

„ისინი, ვინც ტერიტორიულ ავტონომიას ითხოვენ, — სწერს იგი, — ჩვენი ქვეყნის ბედს კულტუროსან (?!) რუსეთს აშორებენ და ველურ აზიას უკავშირებენ. ამიტომ ამ რეაქციონურ მოთხოვნას შეგნებულმა (?!) პროლეტარიატმა (ი) ყოველი ღონისძიებით უნდა შეებრძოდოს“

გვსმით? „კულტუროსან რუსეთს აშორებენო!“ თურმე რუსეთი კულტუროსანი ქვეყანა ყოფილა და ჩვენ კი უმადური უკულტუროსნები, მას უკულტურობას ვაბრალვდით! მ.შ თუ მთავარიდან მობრძანებული სტუმარი იმის მომხრეა, რომ ჩვენი ქვეყანა კულტუროსან ქვეყანას დაფუკავშიროთ, იმის მომხრეც უნდა იყოს, რომ რუსეთის მაგივრად „კულტუროსან ინგლისს მივეკედლოთ. ასეა თუ არა, ბნო სტუმარო! თქვენს ლოდიკს რომ გავყვეთ, ჩვენ იქამდის მივალთ, რომ უნდა გავამართლოთ „კულტუროსან“ გერმანიის მიერ უკულტურო ჰერეროებისა და სხვა ხალხების დაპყრობა, უნდა გავამართლოთ ინგლისი, რომელმაც უკულტურო ბურგები დაიმორჩილა, გავამართლოთ კულტუროსანი ევროპა, რომელიც ჩინეთს გაყოფას უპირობს, უნდა გავამართლოთ ევროპიელი კულტურტრევერები, რომელთაც კულტურა შეაქვთ ველურ აზიაში.

ერთი რუსული ანდაზა ამბობს: თუ ღმერთს სურს დასაჯოს ვინმე, მას ყველაზე უწინ გონებას წაართმევსო. ასე ვახლავთ, „კულტუროსან“ რუსეთის „კულტუროსანო“ მოტრფიალვე!

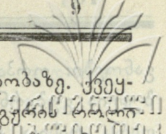
ა — ჯი.

ამტონიში, ფიქრისა და მრეწველი საქმისი.*

საოლქო ავტონომიის პირველი დამახასიათებელი თვისება ის არის, რომ მისი კანონმდებლობა დამოუკიდებელი არ არის. საოლქო სემის მიერ გამოცემულ ყოველ კანონს მხოლოდ მაშინ ეძლევა ძალა, როცა იგი დამტკიცებული იქნება ცენტრალურ მთავრობის წარმომადგენლის მიერ. ადგილობრივი კანონმდებლობა დამყარებულია პროვინციალურ ორგანოებისა და ცენტრალურ მთავრობის ურთიერთობაზე. მაგალითად, ავსტრიაში საზოგადო და ადგილობრივი კანონებს აცხადებს იმპერატორი მაგრამ საზოგადო კანონები მან უნდა გამოსცეს იმპერიის პარლამენტის თანხმობით, ადგილობრივი-კი საოლქო სემის თანხმობით. მეორე დამახასიათებელი თვისება საოლქო ავტონომიისა ის არის, რომ მისი ადმინისტრაციაც დამოუკიდებელი არ არის. მაგალითად, კანადის სამოქალაქო და სამხედრო მმართველობას სათავეში უდგია ინგლისის მეფის მიერ დანიშნული გენ. გუბერნატორი, რომელიც თვითონ ნიშნავს კანადის მინისტრებს. იგივე ცენტრალური მთავრობა ნიშნავს მოსამართლეებს, მხოლოდ იმ პირობით კი, რომ მას არ შეუძლიან მათი გამოცვლა.

ადგილობრივი კანონმდებლობის დამოკიდებულების იდეა მოქმედობს აგრეთვე დამუშენებელ მმართველობის უფლებებზეც. ყოველ ფედერალურ კონსტიტუციაში პირდაპირ არის ნათქვამი, რომ შეკავშირებულ სახელმწიფოებს უფლება აქვთ თვითონვე მოაწყონ თავიანთი საქმეები და შექქნან

*) დასასრული. იხ. „ივერია“ № 17.



კალკე კონსტიტუციები, ხოლო იმ პირობით კი, რომ ამით არ დაირღვეს ძირითადი საფედერაციო კანონები. პრუსიამ რომ მიიღწიოს საყოველთაო არჩევნების შემოღება, ის მოვალე არ არის საამისო ნებართვა სთხოვოს კავშირის საბჭოს. ამიტომ ჩვენ შეგვიძლიან ვსთქვათ, რომ „ავტონომიურ ოლქის დამახასიათებელი თვისება იმაში მდგომარეობს, რომ ამ ოლქის მართვა-გამგეობა არის საერთოერთო მოქმედება სახელმწიფო მმართველობასა და მას შორის“ (ელლინეი). ამ რიგად, ავტონომიასა და ფედერაციას შორის არსებული განსხვავება დამყარებულია არა მატერიალურ თვისებაზე (მაგალითად, ადგილობრივ დაწესებულებათა უფლებების სიფართოვეზე), არამედ ფორმალურ თვისებაზე.

სანამ გადავიდოდეთ ავტონომიის სხვა და სხვა ტიპებზე და ფორმებზე, რამდენიმე სიტყვას ვიტყვი იმის შესახებ, თუ როგორ შეიძლება ეროვნულ უმცირესობის უფლებათა დაცვა იმ შტატებსა და ავტონომიურ ოლქებში, სადაც რამდენიმე ეროვნება ცხოვრობს ერთად. ზევით უკვე მოვიხსენიეთ ის ზომები, რომლებითაც შეიძლება უმცირესობის უფლებათა დაცვა ადმინისტრაციასა და სკოლებში, ამიტომ ახლა გავაჩვენებ პოლიტიკურ წარმომადგენლობის უფლებას. ავსტრიის მაგალითი ცხადად ამტკიცებს, რომ წარმომადგენლობის ამა თუ იმ სისტემით ადვილად შეიძლება ერთი ერი მეორე ერს დაუმორჩილდეს. ქონებრივ ცენზის შემოღება ხელსაყრელია მხოლოდ იმ ერისთვის, რომელსაც უფრო ძლიერი ბურჟუაზიული კლასი ჰყავს. საყოველთაო არჩევანი, რასაკვირველია, სპობს ამ უსამართლობას, მაგრამ ყველაზე სამართლიანი წარმომადგენლობა მინც პროპორციონალური წარმომადგენლობაა, რომელიც იმდენ დეპუტატს ანიჭებს ყოველ ერს, რამდენიც ერგება მის რაოდენობას. ავიღოთ მაგალითი. ვთქვათ, რომელიმე ოლქში ცხოვრობს 50 ათასი გერმანელი, 30 ათასი პოლონელი და 10 ათასი ჩეხი. ვთქვათ, ყოველი ათი ათასი მცხოვრები ერთ დეპუტატს ირჩევს. ჩვეულტრივ სისტემის მეოხებით ამ შემთხვევაში ყველა დეპუტატები მხოლოდ გერმანელებს ერგებათ, რადგან ისინი აბსოლუტურ უმრავლესობას წარმოადგენენ. პროპორციონალურ სისტემით ყველა ეროვნება ცალკე ირჩევს დეპუტატებს. ამ შემთხვევაში გერმანელები ირჩევენ 5 დეპუტატს, პოლონელები-3-ს, ჩეხები-1-ს. მიუხედავად იმისა, რომ ასეთ წარმომადგენლობის ორგანიზაცია მეტად ძნელია, მას მომავალში მინც დიდი როლი ექნება. ჯერ ჯერობით კი ასეთი წარმომადგენლობა განსახორციელებელია. ზოგიერთ დაწესებულებაში, მაგალითად—ავსტრიის სოც. დემოკრატიულ პარტიაში, რომელიც დამყარებულია პროპორციონალურ წარმომადგენლობაზე ეროვნულ პრინციპით და არა ტერიტორიულ პრინციპით, როგორც სხვაგან არის.

ესლა განვიხილოთ ოლქების ურთიერთობა ბრიტანიის იმპერიაში.

ინგლისის მთავრობამ ერთხელ და სამუდამოდ ხელი აიღო იმ აზრზე, ვითომ აქაო და ესა თუ ის ოლქი ძალით არის დაპყრობილი, ამიტომ მას არ უნდა მიეცეს დამოუკიდებელ ცხოვრების უფლება და იგი გადაიქცეს მეტროპოლიის ყმადაო. ადგილობრივ ავტონომიას ინგლისის მთავრობა ისე კი არ უყურებს, როგორც ნაძალადეგ დათმობას, არამედ როგორც ოლქის უფლებას და სურვილს სხვებმაც ისე მოაწყონ თავიანთი შინაური ცხოვრება, როგორც თვითონ ინგლისელებმა მოაწყვეს თავისთვის. ამრიგად ცენტრისა და კოლონი-

ების ურთიერთობა დამყარებულია ურთიერთის ნდობაზე. ქვეყნურობის ცხოვრებაში ინგლისს კულტურტრეგეტიკულენის. იგი არა ჰგავს ძველებურ რომს, რომელსაც სხვებმა ქვეყანას კონკტები ჩააგლო და მხოლოდ დაპყრობილ ქვეყნების ხარჯზე იკვებებოდა. განათლებული აბსოლუტში ინგლისის კოლონიებში იმ დრომდის არის გაბატონებული, სანამ ხალხის კულტურული განვითარება, სოციალური და საერთაშორისო ურთიერთობა და საზოგადოდ იმ ოლქის სულიერი და ქონებრივი პირობები არ მოითხოვენ იმ ოლქის შინაურ დამოუკიდებლობას და თვითმართვებლობას. კანადასა და კაპის კოლონიებს დადი ხანა მინიქებული აქეთ თვითმმართველობა. 1900 წელს იგი ინგლისის ავტონომიურმა კოლონიამ, ავსტრალიამაც მიიღო, რომელიც თავის ნებით ფედერატიულად მოეწყო. ავსტრალიის ფედერაცია თავისუფლად შესდგა. პირვანდელი პროექტი ფედერაციისა უარყო ორმა შტატმა, მაგრამ როცა ეს პროექტი გადაკეთეს, იგი მიღებულ იქნა. ასეთმა ფართო თავისუფლებამ და დამოუკიდებლობამ ის ნაყოფი გამოიღო, რომ ავსტრალია, სადაც რამდენიმე წლის წინად კატორღელებს ჰგზავნიდნ დასასჯელად, მცირე ხნის განმავლობაში გადაიქცა გაფურჩქნილ და უმდიდრეს ქვეყნად, რომელიც თავის სოციალურ კანონმდებლობით და დემოკრატიულ წესწყობილებით მეფე ქვეყანას აკვარებს 1900 წელს ინგლისის პარლამენტის მიერ დამტკიცებულ კონსტიტუციაში თავიდან ბოლომდის გატარებულია ინგლისის კონსტიტუციის ძირითადი თვისებები; კანონმდებლობის უფლება მინიქებული აქვს პარლამენტს, რომელიც შესდგება მეფისგან, სენატისგან და წარმომადგენელთა პალატისგან. პალატისა და სენატის წევრებს ირჩევენ საყოველთაო და თანასწორ არჩევნებით. ფედერაციის სათავეში უდგას ინგლისის მეფის მიერ დანიშნული გენერალ-გუბერნატორი, რომელიც პასუხისმგებელია ადგილობრივ წარმომადგენლობის წინაშე.

ყოველი კანონპროექტი, რომელიც მიღებულია ორივე პალატის მიერ, უნდა წარედგინოს გენერალ-გუბერნატორს, რომელიც ინგლისის მეფის სახელით ან ამტკიცებს მას, ან უარყოფს. მაგრამ გენ.-გუბერნატორის მიერ დამტკიცებულ კანონს საბოლოო ძალა არა აქვს ინგლისის მეფეს ერთი წლის განმავლობაში შეუძლიან უარყოფს ეს კანონი. ეს კანონი იმდენად არის შემოღებული, რომ შემოფარგლონ ადგილობრივ საკანონმდებლო დაწესებულებების უფლება. ავსტრალიის მართვა-გამგეობისათვის გენ. გუბერნატორთან დაარსებულია საფედერაციო აღმასრულებელი კომიტეტი, რომელიც მინისტრთა კაბინეტის მოვალეობას ასრულებს. მისი წევრები ადგილობრივ პალატის წინაშე არაან პასუხისმგებელნი და გენ.-გუბერნატორისგან ინიშნებიან. იგივე გენ. გუბერნატორი ინიშნავს უმადლეს და სხვა საფედერაციო სასამართლოების წევრებს. მასვე ეკუთვნის კონსტიტუციონურ სახელმწიფოებში არსებული აღმასრულებელ ორგანოების მეთაურის უფლებები: უფროსობს სასწავლო და ხმელეთის მხედრობას, იწვევს და ითხოვს პალატებს, შეაქვს კანონპროექტები და სხვ.

როგორც ვხედავთ, ცენტრალურ მთავრობის წარმომადგენელს ძალიან ფართო უფლებები აქვს და ამის გამო სრული თანხმობა არსებობს მეტროპოლიასა და კოლონიებს შორის. სულ სხვანაირ სურათს ვხედავთ ავსტრალიის ფედერაციის შინაურ ურთიერთობაში.

ავსტრალიის ფედერაციის ყოველ შტატს, რომელსაც ოფიციალურად სახელმწიფო ეწოდება, აქვს საკუთარი ორ-

სახელმწიფო

განოები: ორპალატიანი პარლამენტი, რომელიც დამოკიდებულია გუბერნატორის ფედერალურ მთავრობისგან. ყველაფერს, რასაც კი კონსტიტუციის ძალით არ განაგებს ცენტრი, განაგებს შტატის მთავრობა ცენტრალურ მთავრობის დაუკითხავად. ყოველ შტატს უფლება აქვს იქონიოს საკუთარი კონსტიტუცია და ფედერალურ პარლამენტის დაუკითხავად შესცვალოს იგი. ამის გამო მოხდა ის, რომ პატარა ავსტრალიაში მრავალი სხვადასხვა ნაირი პოლიტიკური წყობილება არსებობს. საინტერესოა ის არის, რომ ავსტრალიის კოლონიები ერთ და იმავე დროს ფედერაციის წევრებიც არიან, ფედერალისტებთან ერთად მოქმედობენ, და იმავე დროს ირიცხებიან ინგლისის ავტონომიურ ოლქებად და პირდაპირ მასთან არიან დაკავშირებული. ამ რიგად ავსტრალია მეტად ორიგინალური და მთელ ქვეყანაზე ერთად ერთი სახელმწიფოა, ფედერატიული ერთეულია, რომლის წევრებს ორნაირი იურიდიული უფლება აქვთ: როგორც ფედერატიულ სახელმწიფოს წევრებს და როგორც მათზე გაბატონებულ სახელმწიფოს, ინგლისის ავტონომიურ ოლქებს.

გუბერნატორის უფლება კოლონიებში მხოლოდ ფორმალურია. ის „მეფობს, მაგრამ არ განაგებს“. ასეთ ფართო დამოუკიდებლობის გამო ყოველ შტატს შეძლება აქვს სხვა შტატებს აღარ მოუცადოს და საჭიროებისდაგვარად მოახდინოს ესა თუ ის რეფორმა.

პოლიტიკურს და სოციალურის მხრით ავსტრალიის კოლონიები საქვეყნო ცივილიზაციას წინ მიუძღვიან და უკვე განახორციელებს ისეთი იდეალები (ქალთა თანასწორობა და 8 საათის სამუშაო დღე), რომელზედაც ევროპა მხოლოდ ოცნებობს. მიუხედავად იმისა, რომ ინგლისის კოლონიებს გარეგნულად არავითარი კავშირი არა აქვთ ინგლისთან, ისინი მაინც მორალურად მჭიდროდ არიან მასთან დაკავშირებული. ასეთმა სულიერმა ერთობამ და ფსიხოლოგიურმა კავშირმა სავსებით იჩინა თავი ინგლის-ბურგების ომის დროს. ინგლისის კოლონიებმა ვალდებული არ იყვნენ ომში რითიმე დახმარებოდნენ ინგლისს, მაგრამ ისინი მაინც დაეხმარნენ და მიეშველნენ. ეს მაგალითი ცხადად ამტკიცებს მათ ერთობას და სულიერ კავშირს.

ებლა ვნახოთ, სახიფათოა თუ არა სახელმწიფოს მთლიანობისთვის ავტონომია და ფედერაცია? პოლიტიკურ დეცენტრალიზაციის მოწინააღმდეგენი მემარჯვენეთა ბანაკიდან თავიანთ ეზრებს ვერაფრით ვერ ასაბუთებენ: ვერც პრინციპალურად და ვერც პრაქტიკულად. მთელი პოლემიკა ამ საკითხის შესახებ ჩვეულებრივად ორ აზრის გარშემო ტრიალებს: ერთის მხრით ავტონომიის და ფედერაციის ისე უყურებენ, როგორც სახელმწიფოს დამრღვეველ ფაქტორსა და სწავლებას. ამ ორ სხვა და სხვა ფორმის არევა ან იმით აიხსნება, რომ რუსეთის საზოგადოება ნაკლებად იცნობს სახელმწიფო მეცნიერებას, ან კიდევ იმით, რომ მოკამათენი შეგნებულად აბნელებენ და ართულებენ საქმეს.

სიყალბე იმ აზრისა, ვითომ ფედერაცია არღვევდეს სახელმწიფოს მთლიანობას, ცხადია. ამისათვის საკმარისია თვალი გადავაავლოთ სხვა სახელმწიფოებს.

ავიღოთ უნდა გერმანია და ჩრდილოეთ ამერიკის შეერთებული შტატები. ორივე სახელმწიფოს საერთაშორისო მდგომარეობა იმდენად უზრუნველყოფილია და მათი შინაური ცხოვრება იმდენად ბრწყინვალეა, რომ მათ დაშლაზე ხმის ამოღებაც არ შეიძლება. უფრო ცენტრალისტური რუსეთი

დაირღვევა აღრე, ვიდრე ფედერატიული ამერიკა და გერმანია.

თუ ფედერაციის არ შეუძლია სახელმწიფოს დაქუცმაცება და დარღვევა, როგორ უნდა მოახერხოს ეს ავტონომიამ? ყოველი ადგილობრივი კანონი უნდა დამტკიცდეს ან უარჰყოს ცენტრალურ მთავრობის წარმომადგენელმა, მაშასადამე, მასვე შეუძლიან ისეთ კლასპატში ჩააყენონ ადგილობრივი პოლიტიკა, როგორც ეს სურს ცენტრალისტურ მთავრობას.

ან, იქნება, სახელმწიფოს მთლიანობა შეიძლება დაირღვეს, თუ ადგილობრივ დაწესებულებებს ფართო უფლებები მიენიჭა? ესეც შეუძლებელია, რადგან ყოველ კონსტიტუციას მხოლოდ მაშინ ეძლევა ძალა, როცა იგი დამტკიცებული იქნება სახელმწიფო სათათბიროს მიერ.

ხშირად იმასაც ამბობენ, ვითომ ავტონომია პირველი ნაბიჯი იყოს სეპარატიზმისა. მაგრამ, რა შუაშია აქ ავტონომია? ჩვენ საქმაოდ დავრწმუნდით, რომ სეპარატიზმი გაბერილი საფრთხობელია, ცენტრალისტურ პოლიტიკის მოტრფილი მთავრობის მიერ შექმნილი. ყოველ ძალმომრეობასა და შეზღუდვას თან მოსდევს წინააღმდეგობა, რომელიც, შეიძლება, უკიდურეს ფორმაში გამოიხატოს. თავისუფლებას კი თან მოსდევს მხოლოდ სოლიდარობისა და ურთიერთ განწყობილების გამტკიცება.

იურიდიულად სახელმწიფოს მთლიანობა გამოიხატება სახელმწიფოს ცენტრალურ მმართველობის სუვერენიტეტში, რომელიც, შეუძლებელია, დარღვეულ იქმნას ავტონომიით, რომლის ფორმა და საზღვარი უნდა შეამუშავოს იმავე ცენტრალურმა მმართველობამ. სახელმწიფოს ცენტრალური მმართველობა გამოიხატება პარლამენტში, რომელშიაც მონაწილეობას იღებენ ყველა ერებისა და ოლქების წარმომადგენელნი და ყველასთვის საერთო მეთაური აღმასრულებელ მმართველობისა. ავტონომია სრულიადაც არ ენება და არ არღვევს ამ საერთო დაწესებულებებსა და მათ უფლებებს და უზრუნველ ჰყოფს სახელმწიფოს გარეგნულ მთლიანობას. მაგრამ ცენტრალისტურ სახელმწიფოს მოტრფილენი მეტისმეტად არიან გატაცებული გარეგნულ ფორმით.

სახელმწიფოს ისეთი მთლიანობა, როგორც მათ ესმით, დამყარებულია მხოლოდ ხიშტებზე და იგივე მთლიანობა ლანდევით ისპობა მაშინ, როცა სახელმწიფოს საქმე გაუჭირდება. სახელმწიფოს მთლიანობას მხოლოდ მაშინ აქვს ფასი, როცა იგი დამყარებულია ხალხის შეგნებაზე და არა მარტო ხიშტებზე.

პოლიტიკური წყობილება მხოლოდ მაშინ შეიძლება იყოს მკვიდრი და მტკიცე, როცა სახელმწიფოს ერთ რომელიმე ნაწილის ინტერესები მეორე ნაწილისას არ უჭევიდებარებენ, ზოგიერთ შემთხვევაში კი ამის თავიდან აცილება შეუძლებელია უავტონომიოდ.

ქვეყნის მმართველმა უნდა შეიგნოს, რომ ადგილობრივი თვითმმართველობა და ავტონომია, — კანადის კონსტიტუციისა არ იყოს, — ხელს შეუწყობს პროვინციების აყვავებას და დახმარებას გაუწევს ცენტრის ინტერესებს. ასეთი ორივე მხრისთვის სასარგებლო შეერთება შექმნის იმ შინაგან ორგანიულ კავშირს, რომლის დახმარებით სახელმწიფო ადვილად გაუძლებს ყოველნაირ პოლიტიკურ ქარიშხალს და ხალხს მშვიდობიანობას მინიჭებს.

აზარული საკითხი

I

ახლა უკვე ყველასთვის ცხადია, რომ აგრარულ საკითხს რუსეთის რევოლუციის დასრულების შემდეგ მნიშვნელობა ეძლევა. თვით სოციალ-დემოკრატია, რომელიც მუდამ მაილად და მხოლოდ ქალაქის მუშათა და უმიწაწყლო პროლეტარია დაშუალებით აპირებდა სახელმწიფო და საზოგადოებრივ წყობილების გარდაქმნას, რომელიც თეორიულად, თავის პრაგმატის მიხედვით, ყოველთვის უარყოფდა გლეხობას, ბოლოს და ბოლოს იძულებული შეიქმნა გლეხების შესახებ ტაქტიკა შეეცვალა, გლეხობა რევოლუციის უმთავრეს ძალად გამოეცხადებინა და ყველა პარტიისთვის მიზნად დაესახა, გლეხობის მისწრაფებათა გამოცნობა და მათი დაკმაყოფილება.

მაგრამ ჩვენ, ქართველები, ვიცნობთ კი რუსეთის გლეხობას, რომელიც ახლა პირველად გამოვიდა პოლიტიკურ ცხოვრების ასპარეზზე, — გაბედულად, თავის საკუთარ აზრების გასატარებლად? ჩვენს მწერლობაში მის შესახებ არაფერია არ წერებულა და არც ერთ პოლიტიკურ პარტიის წარმომადგენელ-პროპაგანდისტს ხალხისთვის არ გადაუცია არც ის განსხვავებული იურიდიულ-ეკონომიური პირობები, რომელიც რუსეთის გლეხთა ცხოვრებას საფუძვლად უდევს, არც ამ გლეხობის ახლანდელი მდგომარეობა და არც მისი იდეალები, საკმარისად მიაჩნდათ პარტიულ პროგრამების გადაცემა, — ამ პროგრამებში ხომ აგრარულ საკითხსაც აქვს დათმობილი ადგილი, — და ამ პროგრამის გასაკრეცლებლად და მისთვის ხალხში ნდობის მოსაპოვებლად ყოველი პარტია თავის მსმენელ-მკითხველს არწმუნებდა, რომ „მთელი რუსეთი“, „მთელი რუსეთის გლეხობაც“ ამავე პროგრამას ადგია და მზად არის მის განსახორციელებლად ებრძოლოს, როგორც მთავრობას, ისე მემამულეებსაც.

მაგრამ ამის თქმა შეიძლებოდა მხოლოდ იქ, სადაც მსმენელი ან მკითხველი ჯერ კიდევ განუვითარებელი იყო და იჯერებდა ყოველსავე, პარტიისაგან გაგონილ სიტყვას, და სანამ რუსეთის გლეხობა სდუმდა და თავის ნამდვილ მისწრაფებას არ ამხელდა.

ახლა დუმილი დაირღვა და ყველა ის პარტია, რომელიც წინეთ რუსეთის გლეხობის სახელით ასაღებდა თავის საკუთარ გულის თქმას, ახლა იძულებული გახდა ლაპარაკის კილო გამოეცვალა და, პირიქით, თვითონ გლეხთა გულისთქმის უნებური გამომხატველი გამხდარიყო. გაიხსენეთ თუნდ სოციალ-დემოკრატებისაგან აგრარულ პროგრამის შეცვლა და თქვენთვის ცხადი იქნება, რომ პარტიისაგან წინანდელ აგრარულ პროგრამის დადგება და ახალის შემუშავება ძირითადად სცვლის თვით მარქსიზმის თეორიულ მოძღვრებას და სოციალ-დემოკრატებს ერთის ფეხით მაინც სოციალისტ-რევოლუციონერებს (სოც.-ფედერ.) ბანაკში აყენებს.

ცხოვრებამ დაუმტკიცა სოციალ-დემოკრატიულ პარტიას, რომ იგი ხალხს და მის ნამდვილ სურვილებს არ იცნობდა და ქალაქში, როგორც კაბინეტში, ნებივრად წამო-მჯდარი სოფელზე ლაპარაკობდა და ოცნებობდა იმას, რაც იამებოდა.

ასეთ ოცნების ხანა წავიდა, მაგრამ დღეს კიდევ აგრარული საკითხი ჩვენს მწერლობაში ისევ თითქო დავიწყებული არისო, და მის შესახებ რამე მსჯელობა თუ აქვს ვისმე, ისევ პარტიების იდეოლოგებს, პარტიების მეთაურებს, ისეც კერძო კამათში და არა საჯაროდ.

აგრარული საკითხი კი თვით ხალხმა უნდა გადაწყვიტოს!

იტყვიან, ხალხმა თავის საჭიროებანი იცისო და ამიტომ საჭირო არ არის ამის შესახებ მწერლობასა და კრებებზე კამათის აღძვრაო, მაგრამ ასე ხომ შეიძლება, საზოგადოდ, სრულებით უარყოფით ყოველივე თეორიულ მსჯელობის მნიშვნელობა, ხალხი ყველაფრის მკოდნე მეცნიერად გამოვატყხადო, ისეთ მეცნიერად, რომელმაც უკამათოდ, შეუსწავლელად, დაუკვირებლად იცის ყოველივერი.

ამ საქმის თვით ხალხის ცოდნაზე მიგდება შეუძლია მხოლოდ მას, ვინც ყველა სხვა კითხვებში ითხოვს სრულ დეცენტრალიზაციას, იმას, ვინც საკანონდებლო ავტონომიის მომხრეა და ვისაც ამიტომ უნდა, რომ ყოველი ადგილობრივი საქმე თვით ხალხმა ადგილობრივად, თავის სურვილების მიხედვით, მოაწყოს. მართლაც ავტონომიურ საკანონდებლო სემიის მქონე ხალხი ყოველთვის მოახეხებს თავის მდგომარეობას ჩაუკვირდეს და ასე თუ ისე მოაწყსრიგოს იგი.

სულ სხვაა იქ, სადაც დეცენტრალიზაციისა და ავტონომიის მაგივრად პარტია ცენტრალისტურ რუსეთს ესწრაფება, როგორც იტყვია, მაგ., სოციალ-დემოკრატების პარტია. ამ პარტიის გაბატონება ყოველივე ადგილობრივ, გამახსვავებელ პირობებს მოსპობას უქადის და მთელ რუსეთში ერთისა და იმავე კანონდებლობის შემოღებას ამზადებს. ეს პარტია ავლებს ადგილობრივ ხალხს თავისი საქმე მოაწყოს ისე, როგორც ეს შუაგულ რუსეთში მცხოვრებ გლეხობას მოესურვება. ცენტრალისტურ რუსეთის გაერთიანებულ საკანონდებლო კრებულში საქმე ხმის უმეტესობით გადაწყდება, და რა შეეძლება ქართველების ორიოდ ხმას იქ, სადაც ხმის უმეტესობა შუა-გულ რუსეთის წარმომადგენლებს ექმნებათ? და იქ, შუაგულ რუსეთში, ხომ სოფლებების მდგომარეობა და თვით იდეალებიც სრულებით არა ჰგავს ქართველ გლეხის მდგომარეობას და იდეალებს. ზვით აღმოსავლეთ კავკასიის სოფელი ხომ სულ სხვას ითხოვს, ვიდრე დასავლეთ კავკასიისა და აღმოსავლეთ კავკასიის წარმომადგენელმა, ბ. ტოფჩიბაშევმა ხომ სათათბიროში უკვე განაცხადა ეს გარემოება.

და რაკი შუაგულ რუსეთის გლეხობას ასეთი დიდი მნიშვნელობა ექმნება ჩვენს ადგილობრივ აგრარულ საკითხის გადაწყვეტაში, ამიტომ სწორედ ცენტრალისტობის მომხრე პარტიამ, სოციალ-დემოკრატებმა, უნდა გააცნოს ქართველ ხალხს შუაგულ რუსეთის გლეხთა ახლანდელი მდგომარეობა და იდეალები, უნდა გააცნოს იმ-თვის, რომ ჩვენებურმა ხალხმა შეგნებულად მოახერხოს აგრარულ საკითხის გადაწყვეტაში რამე მონაწილეობის მიღება, რომ იგი მხოლოდ ბრმა აღმასრულებელი არ გამოდგეს იმისი, რასაც შუაგულ რუსეთის მცხოვრები გლეხობა ისურვებს თავისთვის და მთელ რუსეთისათვის. ასეთი გაცნობა მით უფრო ევალდება მათ ეხლა, როდესაც თვითონ მათგანაცხადეს, თუ რა დიდი მნიშვნელობა ჰქონია აგრარულ საკითხს, — ვინც რუსეთში გლეხების სურვილებს ვერ გამოიცნობს და მათ განხორციელებას ხელს ვერ შეუწყობს, ის რევოლუციისაგან გარიყული იქმნებაო.“

რუსეთში აგრარულმა საკითხმა უკვე მთელი ლიტერატურა გამოიწვია, — თითქმის ყოველ დღე იბეჭდება რუსეთის გაზეთებში რამე წერილები ან გამოკვლევები ხსენებულ საკითხის შესახებ, და მსურველს შეუძლია, ამიტომ, ჩაუკვირდეს ამ საქმეს და მაზე თავისი შეხედულება გამოარკვიოს.

ამ მხრივ მეტად ღარბია ქართული მწერლობა. აგრარულ საკითხის, რუსეთის სოფლის ახლანდელ მდგომარეობისა და იდეალების შესახებ ქართულად წიგნების უქონლობა და ამაზე თვით გაზეთებშიც სიჩუმე ისეთი ნაკლია, რომელსაც შეესება უნდა და რომელსაც, იმედი გვაქვს, შეავსებენ ისინი, ვისაც მისი შეესება სხვებზეც უფრო მოეთხოვებათ.

ჩვენდა თავად ვეცდებით შემდეგ წერილებში მკთხველს აგრარულ საკითხის შესახებ რამდენიმე საჭირო, არა პარტიული, ცნობა გადავცეთ და გავაცნოთ სხვა და სხვა წინადადებები, რომელიც აგრარულ პროექტების სახით იქმნა წარდგენილი სათათბიროში ან რუსულ მწერლობაში გამოცემულა.

— და.

პოლიტიკური პარტიები პოლონეთში

უბრძოლველად თავისუფლების მოპოვება არ შეიძლება, და ბრძოლა კი საფიქრებელიც არ არის იქ, სადაც ხალხს საამისო შეგნება აკლია, — ეს უტყუარი კეშმარტივება უნდა ხშირ-ხშირად გავახსენოთ ხოლმე იმათ, ვინც თავის მოქმედებით და ჩვენში ეროვნულ საკითხის ჩაფუჩივებით ძირს უთხრის ქართველების ეროვნულ თავისუფლებას.

ჩვენ რომ ეროვნულად დაჩაგრული ვართ, ამისი უარის ყოფა არც ერთ შეგნებულ ადამიანს არ შეუძლია, და თუ ამ ჩაგვრას ყველა თანასწორად ვერ გძინობს, ამისი მიზეზი ხალხის შეუგნებლობაა და მისი უკულტურობა. მონა ხშირად ისე ეჩვენება თავის მონობას, რომ თავისუფლებაზე ფიქრსაც ივიწყებს. მხოლოდ „შეგნებულნი“ მუშა იბრძვის თავის მდგომარეობის გასაუქმებლად, მხოლოდ შეგნებული ერი ვერ იცუებს თავის ეროვნულ მონობას და იბრძვის სხვის ბატონობის ჩამოსაშორებლად და ეროვნულ თანასწორობის დასამყარებლად!

ამ მხრივ ჯერ კიდევ „შეუგნებელი“ ქართველი ერი, რომელიც პოლიციელების და სოციალ-დემოკრატების ბრძანებით ეროვნულ საკითხის შესახებ ხმის ამ აღებასაც ვერ ბედავს. მართლაც, ეროვნულ საკითხის ჩაფუჩივებაში სოციალ-დემოკრატები ღირსეულ მეტოქეობას უწევენ პოლიციის აგენტებს და ხშირად კიდევ აჯობებენ მათ. სოციალისტური იდეალებით გატაცებული ქართველი ერი სულ მუდამ ამ იდეალებზე ოცნებობს და ფიქრობს, რომ დღეს თუ არა, ხვალ მინც შემოვა ის წყობილება, რომელშიც არ იქნება საზოგადო მჩაგვრელი და ჩაგრული, და ყველა ადამიანს თანასწორი ბედნიერება მოეფლანება. ამ იდეალებზე ფიქრი ქართველებს თანამედროვე საკირობებზე ზრუნვას სრულყოფით ავიწყებს, ავიწყებს იმას, რომ ყოველგვარი ჩაგვრა ჯერ კიდევ არსებობს და და მიწაზე და რომ ყველა მჩაგვრელს ბრძოლა სჭირია, სულ ერთია, ცხოვრების რომელ დარგში იქნება გაბატონებული და ჩაგვრა, იქნება იგი ეკონომიური, პოლიტიკური თუ კულტურული.

მართალია, რომელიმე სოციალისტურ პარტიის „შეგნებული“ წევრი ამის საპასუხოდ გავიხსენებს მუშა ხალხის და გლეხობის ბრძოლას ეკონომიურ და პოლიტიკურ თავისუფლების მოსაპოვებლად, მაგრამ საკმარისია ოდნავად ჩაუკვირდეთ ამ ბრძოლას, რომ ხშირად მის სრულ შეუგნებლობაში დაგრწმუნდეთ. აქ ყველა ფაქტების ჩამოთვლას არ შევუდგებით, — გავიხსენებთ მხოლოდ სოციალ-დემოკრატების სახე-

ლით ვაჭრების ეკონომიურ ბრძოლას, სოციალ-დემოკრატულ წევრებზე ბურჟუაზიულ ელემენტების შესვლას. ამ პარტიის სხვა და სხვა მოქმედებას ქართველ ეკლესიის ავტოკეფალიის და სოხურ საეკლესიო მამულების საქმეში, მისგან პოლონეთის ავტონომიის მიღებას და საქართველოს ავტონომიის უარის ყოფას. რითი, თუ არა პოლიტიკურ შეუგნებლობით აიხსნება აზრების საშინელი არეც დარევა, რომელიც სუფევს პარტიის სხვა და სხვა ტაქტიკურ კითხვაში, საკუთარ ძალების გადამეტება და ისეთი ქცევა, თითქო პარტია და მისი მეთაურები ის ღერძი იყვენ, რომლის გარშემო მსოფლიო ტრიალებს? ნუ თუ ხალხის „შეგნებით“ აიხსნება ის გარემოება, რომ ჩვენში მხოლოდ სოციალისტური პარტიები არსებობს და რომ განსაკუთრებით სოციალ-დემოკრატების პარტია სოფლად და ქალაქებში არის გავრცელებული? ნუ თუ მთელი ქართველი ერი მათ „შეგნებულად“ ემხრობა, ნუ თუ ყველას შეგნებული აქვს პარტიის პროგრამა და მისწრაფებანი?

ამის პასუხი თავის თავად ცხადია. განვითარებულ მრეწველობას მოკლებული და კულტურულად ჩამორჩენილი ერი სოციალისტურ იდეას ვერ შეითვისებს. ანაირ ერისაგან სოციალიზმის შეთვისება მარქსიზმის დარღვევა იქნება. ქართველ ერის განვითარება ბუნებრივ გზას რომ დასდგომოდა და ხალხის უმეტესობას შეგნებული მონაწილეობა რომ მიეღო ახლანდელ განმათავისუფლებელ მოძრაობაში, მაშინ, ცხადია, არა სოციალისტური ელემენტები ცალკე პარტიებად გამოიყოფოდნენ და ყველა პოლიტიკური პარტია, საზოგადოდ, განყენებულ იდეალებთან ერთად, მიხნად დაისახავდა, ადგილობრივ პირობების მიხედვით, იმ მიზეზების მოსპობას, რომლებიც ძირს უთხრიან ხალხის ეკონომიურ, პოლიტიკურ და კულტურულ თავისუფლებას; სოციალ-დემოკრატისთან ერთად არა სოციალისტური პარტიები განდგებოდნენ და თვით ქართველი სოციალ-დემოკრატია რუს სოციალ-დემოკრატების პროგრამას ბრძოდ და სავსებით არ გადმოიღებდა, — ეცდებოდა, პირიქით, მის შეგნებას და შეცვლას, ადგილობრივ საკირობებათა მიხედვით.

იტყვიან, ეს შეუძლებელი არისო შეუძლებლად დასახვეწ ქართველებში არა სოციალისტურ პარტიების შექმნას და გამოაცხადებენ, რომ ქართველ ერის უმეტესობა პროლეტარიატის წითელ დროშის ქვეშ შეგნებულად შეერთდაო. ასეთი აზრი პარტიის წევრთა პარტიულ თავმოყვარეობისთვის მეტად სასიამოვნოა, თუმცა სიმართლეს არ ეთანხმება. იტყვიან აგრეთვე, რომ სოციალ-დემოკრატულ პროგრამის შეცვლა რუსეთის პროლეტარიატს დაქსაქსავს და ხელს შეუშლის მის საერთო ბრძოლას თავისუფლების მოსაპოვებლად.

შორს რომ არ წავიდეთ და თეორიულ კამათით არ მოვაწყინოთ მკითხველი და თვით თეორიულ კამათს შეუჩვენევი სოციალ-დემოკრატულ პარტიის იდეოლოგები, საკმარისია გავიხსენოთ პოლონეთი და იქ მოქმედი პოლიტიკური პარტიები დავასახელოთ.

პოლონეთი, საქართველოსთან შედარებით, ეკონომიურად ძალიან განვითარებული ქვეყანა არის. მრეწველობის საოცარმა განვითარებამ იქ ხელი შეუწყო დიდ ქალაქების ზრდას და ამ ქალაქებში თავი მოუყარა მუშა ხალხს, რომელიც სოციალისტურ იდეას ადვილად ითვისებს და ნიადაგს ჰქმნის ძლიერ სოციალისტურ პარტიის მოქმედებისთვის. და იქ, პოლონეთში, სოციალისტურ პარტიებთან ერთად სხვა არა სოციალისტური პარტიები არსებობენ და ხალხში დიდ გავ-

ლენას და მომხრეთა დიდ რიცხვსაც ჰპოვებდნენ. ავით სოციალისტური პარტიები კი ეროვნულ დაჩაგრვის მასპობად თამამად ითხოვენ ავტონომიას.

ყველაზე უფრო გავლენიანი და ძლიერი პარტია პოლონეთში არის „ნაციონალ-დემოკრატიული პარტია“. პირველად პარტია „პოლონელთა წრის“ სახელით მოქმედობდა და შემთავრეს ყურადღებას აქცევდა სწავლა-განათლების გავრცელებას პოლონეთის სხვა და სხვა კუთხეში, მაგრამ პოლიტიკურ ცხოვრების გამოცოცხლებამ პარტია აიძულა მისი პოლიტიკური იდეალები უფრო მკაფიოდ გამოესახა: 1897 წელს აქეთ პარტიამ თავისი ახლანდელი სახელი დაირქვა. 1903 და 1905 წწ. პარტიამ გადასინჯა თავისი პროგრამა და პოლიტიკურ ცხოვრების ასპარეზზე აშკარა მოქმედება დაიწყო.

ეს პარტია თავის პროგრამით დემოკრატიულია, — მისი ტაქტიკა და წევრები კი უფრო ბურჟუაზიის ეკუთვნიან. ნაციონალ-დემოკრატები ცდილობენ ეროვნულ თავისუფლების დაპყრებას, მათ იდეალად დასახული აქვთ სახელმწიფოს დეცენტრალიზაცია, სოციალ ეკონომიურ ცხოვრების გაუმჯობესება, — განსაკუთრებით კი ეროვნულ საქმეს მდგრად აღდგან და ამით პოლონელთა უქეტესობის თანაგრძნობას იმსახურებენ.

იდეალების მიღწევა პარტიას თანდათანობით უნდა, სხვა და სხვა რეფორმების შემოღებით და არა იარაღით და აჯანყებით. ისინი პოლიტიკურ გაფიცვების წინააღმდეგნი არიან. საზოგადოდ, მათის აზრით, ყოველი გაფიცვა ძირს უთხრის ქვეყნის ქაზნებრივ კეთილდღეობას და ამიტომ გასაკცხია.

ეს პარტია პოლონელთა პოლიტიკურ პარტიების ცენტრს წარმოადგენს და უკანასკნელ არჩევნების დროს მან სხვა პარტიებზე ბრწყინვალედ გაიმარჯვა, — მას ეკუთვნის სათათბიროში პოლონელ დეპუტატების დიდი უმეტესობა.

რუსეთის პარლამენტისაგან ეს პარტია ითხოვს ავტონომიას, — ჩვენს ადგილობრივ საქმეებს ჩვენვე გავუძღვებითო, — და ამ მხრივ ხსენებულ პარტიის წევრები ემხრობიან რუსეთის კონსტიტუციონალ-დემოკრატებს იმდენად, რამდენადაც ესენი გულწრფელად ითხოვენ პოლონეთის ავტონომიას.

როგორც საზოგადოდ პოლონელები, ისე ეს პარტიაც ეკვის თვალთ უყურებს მთავრობის ყოველ განკარგულებას და ცდილობს ყველგან მმართველების საიდუპლო გინზრახვას მიუხედავს.

მაგრამ ამ პარტიას ერთი დიდი ნაკლი აქვს, — მისი პროგრამის ზოგიერთი მუხლი საკმარისად გარკვეული არ არის და ამიტომ პოლონელებში შესდგა მეორე ძლიერი პარტია, „პროგრესიულ-დემოკრატიული კავშირი“.

პოლიტიკურ სფერაში ამ ახალმა პარტიამ, რომელიც 1904 წელს შესდგა, უფრო ნათლად და გადაკრთ წამოაყენა ავტონომიის საკითხი პოლონეთისთვის. პარტიულ პროგრამის მიხედვით, პოლონეთს, როგორც რუსეთის განუყოფელ ნაწილს, უნდა მიენიჭოს ავტონომია ადგილობრივ საკანონმდებლო სფეროში. ამას გარდა პარტიამ ავტონომიურ პოლონეთის საფუძვლად მიიღო გეოგრაფიულ-ეტიმოგრაფიული პრინციპი და უარპყო ისტორიული უფლებანი, — ამიტომ, მისის აზრით, მხოლოდ იქ, სადაც პოლონელები ხალხის დიდ უმეტესობას შეადგენენ, უნდა მიენიჭოს მათ ავტონომია, და ძველ პოლონეთის ზოგიერთი ნაწილი ავტონომიურ პოლონეთის გარეთ უნდა დარჩეს. ეკონომიურ საკითხებში „პროგრესიულ-დემოკრატიული კავშირი“ სოციალისტურ პროგრამას ემხრობა.

ამ კავშირში შედის მრავალ ინტელიგენციურ ელემენტში ცნობილი წარმომადგენელთაგანია მწერალი სტეფანოვიჩი რომელიც კავშირს გარკვეული სხე მისცა. ადგილობრივ ინტელიგენტ ებრაელების ერთი ნაწილიც ამავე კავშირს ემხრობა, ზოგიერთი კი შეადგენს ცალკე ფრაქციას, რომელსაც „პროგრესიულ ებრაელების“ ფრაქცია დაერქვა.

თავის პროგრამით და მიმართულებით პროგრესიულ-დემოკრატიული კავშირი რუსეთის კონსტიტუციონალ-დემოკრატების პარტიას უახლოვდება იმდენად, რომ არჩევნების დროს ისინი ტაქტიკურად შეერთდნენ და კენქს საერთო კანდიდატებს აძლევდნენ.

კიდევ უფრო ახლო სდგას რუსეთის კონსტიტუციონალ-დემოკრატებთან ახალი „დემოკრატიული“ პარტია, რომელიც მხოლოდ წრეულს, არჩევნების წინ, შესდგა და რომელშიაც პოლონელი ებრაელები არავითარ მონაწილეობას არ იღებენ, ამათავე, სხვა და სხვა მოთხოვნასთან ერთად, წამოყენებული აქვთ პოლონეთის ავტონომია.

ავტონომიის საკითხში კიდევ უფრო შორს მიდიან ისინი, ვინც „სახალხო კავშირის“ სახელით მოქმედობენ. ამათის აზრით, პოლონეთს რაც შეიძლება მეტი დამოუკიდებლობა უნდა მიეცეს, რადგანაც პოლონეთის პოლიტიკური თავისუფლება მეტად სასარგებლო დარჩება ადგილობრივ ხალხის ეკონომიურ კეთილდღეობისთვის. „კავშირი“ განსაკუთრებით გლემბობს ინტერესების დამცველად გამოდის და თან და თან მეტ თანაგრძნობას პოულობს, ისე რომ შემდეგში მას, ალბად, შესაძენევი მნიშვნელობა ექნება პოლონეთის პოლიტიკურ ცხოვრებასა და არჩევნებშიც.

„ეროვნულ დემოკრატიული პარტია“ პოლონეთის პოლიტიკურ პარტიებში ცენტრს თუ წარმოადგენს, ეს დასახელებული კავშირები უფრო მარცხნივ იწვიან და მემარცხენეთა ფრთეს შეადგენენ. თვითონ ტაქტიკით ისინი რადიკალები არიან და ცდილობენ სისხლის დაღვრვლად მოაწყონ საქმე, — მათ იმედს აქვთ, რომ საქმის ასეთი გადაწყვეტა შესაძლო იქნება, თუ კი რუსი საზოგადოებაც ისევე გულწრფელად დაადგება ეროვნულ თანასწორობის იდეას, როგორც თვით პოლონელები, და კონსტიტუციონალ-დემოკრატების პარტიამ თავის საპროგრამო მოთხოვნა პოლონეთის ავტონომიის შესახებ წართლაც თუ განახორციელა სათათბიროში.

უკიდურეს მემარცხენეთა ბანაკს შეადგენს სხვა და სხვა სოციალისტური პარტია. ებრაელ სოციალისტების „ბუნდი“ რომ არ ვინგარიშოთ, პოლონელებში ამ ჯამად შემდეგი სოციალისტური პარტიები მოქმედობს.

„პოლონეთის და ლიტვასი სოციალ-დემოკრატიული პარტია“, რომელიც სხვა სოციალისტურ პარტიებზე უფრო ახლო სდგას დასავლეთ ევროპის სოციალდემოკრატებთან. ესენი პარტიის წევრებად იღებენ ყველა მუშას, ეროვნების განურჩევლად. მიზნად დასახული აქვთ თვითაპყრობელობის მოსპობა და ბრძოლა კაპიტალიზმთან, — ამასთანავე გარკვევით აქვთ გამოცხადებული, რომ მათ არ უნდათ პოლონეთის ჩამოშორება რუსეთისაგან და აზრად არ მოსდით ცალკე, დამოუკიდებელ სახელმწიფოსი მოწყობა, — პოლონეთისთვის მათ უნდათ ადგილობრივი სფერო და ეროვნული თვითმმართველობა.

ამათი მონათესავეა „პოლონელების სოციალისტური პარტია“, რომელიც წინეთ პოლონეთის დამოუკიდებლობას ესწრაფებოდა, ახლა კი აცხადებს, რომ რუსეთი, საზოგადოდ, ფედერატიულად უნდა მოეწყოს, და რომ ამ ფედერაციის

ნაწილებად ადგილობრივი დემოკრატიული რესპუბლიკები უნდა იყოს, — ერთი ასეთი დემოკრატიული რესპუბლიკა იქმნება პოლონეთიკო. ავტონომიის სახე უნდა გამოარკვიოს ადგილობრივმა საკანონდებლო სემიმა. საზოგადოდ, ეს პარტია „სოციალ-დემოკრატიულ“ პარტიაზე მეტ ყურადღებას აქცევს ეროვნულ საკითხს და ხალხში ძლიერ ორგანიზაციას წეადგენს.

მესამე სოციალისტური ორგანიზაცია არის „პოლონელ პროლეტარიატის სოციალისტური პარტია“, რომელმაც სოციალისტურ პარტიებში პირველმა გახედა პოლონეთისთვის ავტონომიის მოთხოვნა და რომელიც თავის მიზნების მისაღწევად ტერორს მიმართავდა, — კაცის კვლას, ძალმომრებას. ახლა, როდესაც ბრძოლის ეს საშუალებანი სხვა პარტიებმაც მიიღეს და თვით ავტონომიის საკითხი სხვა სოციალისტურმა პარტიებმაც შეიტანეს თავიანთ პროგრამაში, — ეს „პოლონელ პროლეტარიატის სოციალისტური პარტია“ თანდათან ყოველივე პრაქტიკულ მნიშვნელობას და გავლენას მოკლებული შეიქმნა.

ამაიარად ჩვენ ვხედავთ, რომ ყველა მებრძობენ პარტიას პროგრამაში, სიტყვის და პრესის თავისუფლებასთან ერთად, აქვს შეტანილი ავტონომია, რომელიც ხალხის თავისუფლებისთვის აუცილებელ საჭიროდ მიჩნეულია, ვინაიდან მხოლოდ ავტონომიას შეუძლია მოსპოს ის ეროვნული ჩავგრა, რომელიც ახლა ხალხში ეროვნულ ბრძოლას იწვევს და ამითი ხელს უშლის კლასიურ შეგნებას და სოციალისტურ იდეის გავრცელებას საზოგადოებაში.

პოლონეთის პოლიტიკურ პარტიების მემარჯვენეთა ბანაკში არიან: „რეალურ პოლიტიკის პარტია“, რომელიც უწინდელ „უგოდოვცებისაგან“ შესდგება, და არჩვენების წინ ახლად გამოჩეილი პარტიული, — „შეერთება“. ამ პარტიებში წევრებად არის ადგილობრივი არისტოკრატია და მსხვილი ბურჟუაზია. მათი მისწრაფება რუსეთის უმაღლეს მთავრობის სურვილთა გამოცნობა და აღსრულებაა. მართალია, ხალხში ნდობის მოსაპოვებლად, ისინიც ემხრობიან თვითმმართველობას, პოლონურ ადმინისტრაციას და პოლონურ ენას სასწავლებლებში, მაგრამ, რაკი ისინი პრინციპიალურად არ ეწინააღმდეგებიან და არ ებრძვიან რუსეთის უმაღლეს მთავრობას, ამიტომ მათ საპროგრამო მოთხოვნას და მომხრეობას არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს.

ამაიარად, ჩვენ ვხედავთ, რომ ჩვენზე ბევრად უფრო განვითარებულ პოლონელებში მრავალი სხვა და სხვა პარტია არსებობს. ეს გარემოება ხალხის პოლიტიკურ სიფხიზლის ნიშანია. იქ ხალხი ფიქრობს, უყვირდება თავის მდგომარეობას, უყვირდება სხვა და სხვა პარტიის პროგრამას, და თუ არსებულ პარტიების პროგრამა მას არ აკმაყოფილებს და ადგილობრივ საჭიროებას არ შეეფერება, ხალხი სცვლის მას ან ახალ პროგრამებს ადგენს. ვინ არ იცის, მაგ. რომ იქაური სოციალ-დემოკრატიაც რუსეთის სოციალდემოკრატის ხელქვეითობას არ ეგუებოდა და თავის ადგილობრივ საქმეებს დამოუკიდებლად განაგებდა, რომ ზან თავისი ადგილობრივი იდეალები წამოაყენა და საჭიროდ სცნო ეროვნულ საკითხის გადაწყვეტა გარკვეულად, რადგანაც ეროვნული დაჩავგრა არ არსებობს შუაგულ რუსეთში, სადაც სრულიად რუსეთის სოციალ დემოკრატია მოქმედობს, პოლონეთში კი ეს დაჩავგრა ხალხისთვის მეტად საკარძობელია.

მხოლოდ ჩვენს ჩამორჩენილ საქართველოში ხალხი, წყალწადებულივით, ხელს სტაცებს პირველსავე პარტიას და შემდეგ მის სიავ-კარგის გათვალისწინებას ვერ ბედავს. ვინ

გინდათ, რომ ჩვენებურ სოციალ-დემოკრატიულ პარტიის წევრად არ ითვლებოდეს! თუ გაჩნდა ვინმე დემოკრატიული პროგრამას ან ტაქტიკას ექვის თვლით შეხედა ან გამოაცხადა, რომ ქართულ ხალხის განსაკუთრებულ, ადგილობრივ აპირიობებს შესაფერი გამოსარჩლება სჭირია, — ამის მთქმელი ხსენებულ პარტიისგან ხალხის მტრად იქნება გამოცხადებული და ხალხიც... ამ გამოცხადებას ყურს დაუგდებს და დაუჯერებს. ვახსენეთ მუშების პროტესტები „ლამპარში“, ყურნალ „ნობათის“ წინააღმდეგ მიმართული, ვახსენეთ, რომ მუშები „ნობათს“ ხალხის მტერს ეძახდნ და გაზ. „ლამპარი“, ე. ი. ს.-დ. პარტიის მეთაურები, ამ შემცდარ აზრის განმტკიცებას თავის მხრივ ხელს უწყობდნ და „ჰეა მაგარი“ ველურ ტაქტიკას არ ეწინააღმდეგებოდნ

ვახსენეთ ამ პარტიის მეთაურთა გაყინული დოგმატიზმი და მათგან ხალხში ყოველივე კრიტიკულ აზროვნების მოსპობა.

არა! სანამ ხალხი ჩვენში კულტურულად არ ამადლდება და პოლიტიკურ ბრძოლაში, მართლაც შეგნებულ მონაწილეობას არ მიიღებს, იმ დრომდის მოსალოდნელი არ არის ქართველებისგან ავტონომიის მოთხოვნა, იმ დრომდის ქართველი ერი განმათავისუფლებელ მოძრაობაშიაც რუსების მონა იქმნება და თავის მოქმედებით და ბრძოლით მხოლოდ ნი დაგს შექქმნის ქართველებში ეროვნულ დაჩავგრის გასაძლიერებლად.

როგორ უნდა დაიწყოს მონამ ბრძოლა თავისუფლების მოსაპოვებლად, თუ მას თვით ეს მონობა შეგნებული არა აქვს.

როგორ უნდა მოითხოვოს ქართველმა ერმა, პოლონელებსავით, ავტონომია, თუ მასაც შეგნებული არა აქვს, რომ იგი ეროვნულად იჩავგრა ახლა და შემდეგში, ბურჟუაზიულ რეფორმების შემდეგაც, ეროვნულად დაიჩავგრა! თუ მას არ ესმის, რომ ამ დაჩავგრის მოსასპობად შესაფერ სახელმწიფო წესწყობილების შემოღებაა საჭირო, იმ წესწყობილებისა, რომელსაც ჰქვია ეროვნულ-ტერიტორიული ავტონომია?!

ქ უ რ კ ა ნ ს ქ ო რ წ ი ლ ი

III

(გაგრძელება)

ერა დღეს კურკა დუქნიდან დუქნადან დადიოდა და თავის კარგ ნტნობ ბუკლებს, ვასბებს, ხარახებს და წერად ვაჭრებს ეკითხებოდა:

- არ ვინდათ ქორწილი გაჭ მათ?
- ვა, რატომ არ გვინდა! რომელი გეოი გეტყვის უარს, კურკაჯან!
- მამ კვარას სხადამს ვამზე მობძანდათ.
- უჩაღ, კურკა! მხადადე, კურკა! მავასხედ როგორ გეწეიანებთ!

ჟგჯანი დაწვრადებით ეკითხებოდნ, რამელ ეკლესიაში იქნება ჟვრისწება, ვისი დვინო ექნება ქორწილში და მეზურნეები იქნებიან თუ ანაო. კურკა ეველას ზასუხს აძავედა და მორე დუქნისკენ მიეშურებოდა.

კურკამ თავის მხრით მუჯვარეობად ბუ ლი მიიანა და მეთვესე ავეტაკა დაწინა, თეძმა მისხვა და დარხო ხარახა კი მამას მხრით ავეკნ.

სამი დღის წინაღ კურკამ თავისი სახარხარო დაკრძალვა და სა-
ქარწილოდ მზადებას შეუდგა. დღიდან სიღ მობდის დატყუარება-
და, დაფსფუსებდა და მოსვენებას აღარ აძლევდა არც მამის მე-
ფარეს მიხაკა თერძს, არც მეტეჟე თერძს და არც საქარწილო-
დელ :ბუფას, რომელიც მას ოცდასუთმანეთიან ვერცხლის ქ მარს
უკეთებდა. მიხაკა კურკას ჩუქურთმისან ახალუხს, კანიერ შდვარს
და შუგ ჩიხას უკარავდა. კურკა დღეში სამჭურ მიდღობდა მასთან
და ხან შდვარს იტოლებდა, ხან ჩიხას და ხან ახალუხს.

— მიხაკვან, იცო რას გეტყვი! ნუკი გეწინება, მაგრამ მძი-
რად უნდა ვითხრა, რომ ეს შდვარსი არ მომწინს, — ჩიხა კურკას
და განუწყვეტლივ ტრიალებდა, დადიოდა და ყოველ მხრედან სინ-
ჯავდა ერთ არმინის სივანე სარტინის შდვარსს, რომელიც თავით-
ფეხმდის ეტობდა. — ეს ტობი კარვად იკრება, მეორე კი რთობ-
დაც თავსში არ მომდის.

სადამოზე, ოფელში გაწურული და სიბობლით დადღობი კურკა
უკმაყოფილების კიდობზე გადადიოდა:

— კაცო, არ ვითხრა ხაჭო კარმინისავით გაუკეთე მუთქი!
აი, უფრე აქა, უფრე... უფრე... დუტეობიც შობიბორს აქვს გა-
კეთებულო! ერთი დახედე ამას, და!

მიხაკას დუქნიდან გაჯავრებული კურკა ფირუხასთან გარბოდა
ხახურად შეკრიბილ ჩექმებს ხელში :ტრიალებდა, სერიობულად სინ-
ჯავდა, შავირდებს დარიგებს :ძლევდა და ბოლოს მხოლოდ იმის
თხოვლობდა, რომ შარჯავნა ჩექმის ქესლი ოთხი თითის დაღების
ოღენა უოთილიყო, მარტენას ჩექმის კი ქესლი სულ არ უნდა ჰქონოდა.

ქარწილის დღე მობლოდა და კურკამაც სიბობი უმატა.
ერთი დღე, დღიდან სადამობდის, ის სხათის ძეწვის ძებნას მო-
უნდა და ბოლოს, რთობრც იყო, ოთხ მანეთად :ქესლად დაკვიცილი
ვერცხლის ძეწვი იყოდა. მეორე დღეს შუადღემდის ისევ გამაღუ-
ბული დარბოდა. იყოდა უშეღებელი, ვითომდა აღიბუხარის ქელი,
ტრელი აბრეშუმის ბაღდადი, ჯობის სარკე სავარცხელი, ხმელი ხი-
ლი, ღვინო, მწვანელი და ძლივს მოასწრო საქვარ მტრას:ქირისთან
გარიგება, რომელსაც საქარწილო ვახშამი უნდა მოემზადებინა.

ბოლოს საქარწილო დღეც დადგა. დაჩქობი სადღაც გაისტუმ-
რა თავის ცოლშეილი და ორი ოთხი კურკას დაუთმო საქარწი-
ლოდ.

წინა დამეს კურკას არ სძინებია. გათენებდის შამფურობით
ტრიალებდა და განუწყვეტლივ ხვალსდელ დღესე, მამოზე და თ-
ვის მომავლზე ფიქრობდა. ამ დღეს სადამობდის ერთხელაც არ
შეკუსენებია. მხოლოდ ოღენა შენაურდა და თუმიც საქმე აღარ
ჰქონდა რა, მაგრამ მანც სადამობდის დარბოდა, დაფსფუსებდა და
წამლაუწვი ეუბნებოდა თავის მეფარეებს.

— ჰა, თქვენი ტირიბე, უჩ ლად ყუავით. არ ფერი დაივიწ-
ეთ, არ შემარტენით, თორემ თავი მომეჭრება.

მღვდელთნის სამჭურ მიგზუნას კაცი და შეუთვლა, სწორედ
შვიდ სხათზე ეკლესიაში ვიქნები და თქვენიც მანც დამხედითო. ს-
დამოს ხუთ სხათზე კურკა უთავობლოდ დარბოდა ეზოში, ოთახში,
სამხარეულბოში და რაღაცას იტოლებდა, რაღაცს ეკებდა და ერთ
და ძმვე სიტყვას თჯურ ამეორებდა. ექვს სხათზე კარები ჩაიკეტა
და საქარწილო ტანის მოსის ჩაღმა დაიწყო. შვიდის ნახევარზე,
როცა მიკინი ხმამდღა დაიბნა, რომ ეკლესიაში წასვლის დრო
მოვიდაო, დადღობი და დათენთილი კურკა უცბო დაწინარდა, გა-
ჩუმიდა, სკამზე ჩამოჯდა, ხელები მუხლებზე დაიწყო, ერთ წერ-
ტულს მიანერდა და გაშეშა. ეზოში ხდები ირეოდა. მეორე ოთხ-
ში დღეოფელი და იმისი ამხანაგი ქალები განუწყვეტლივ ჩურჩუ-
ლებდნენ.

უცბო ეზოში ცელმა ზურნამ დაიჭვივტინა, ჩიკავან და ისეთი
გ ბმულ წაივლით წავიდა ზეგით, თითქო ცან შესნიოდა და ვიდა-

ცან შეეღას სიხოვადო. მას მეორე ამხანაგი მიეშეღა და ცოც-
ხნის შემდეგ დღიდან ბრახუნდა.

ამაში და კურკამ ხელი ხელს მისცეს და ზურნას გაეგვი-
ჯვრის წერა ბეგრი უცხობ დავსწრო. იმოდენა ხდები კურკს უფ-
რებდა, იცინოდა და ღახდ ნდარბოდა. ბაზრის ბიჭები გარეთ სი-
რლით იხატებოდნენ და განზრხს უწამწერ სიტყვებს ხმა მღლა
ვერბოდნენ, მაგრამ კურკა ურს იფრუებდა და რაფერს იმხნევდა.
ამაის თთქო სცხვანდა, სულ ოტაკს დასტქროდა და უწამწერ
სიტყვების გაგანებაზე იღუშებოდა.

ჯვრისწერა მალე გაივდა. ზურნა ისევ აჭვივტინდა, დღე
ისევ ათამაშდა და კურკასაც კული მოეშვა.

ნახევარ საათის შემდეგ ვეღასი ვახშამზე დასდნენ. მეფე
დღეოფელი მავიდის თვეში დასესე. აქეთ-ქიდან ქალები და მეფე-
რები მოუსდნენ. კურკა კაბდენილი იჯდა, გასტერებული კედელს
მისჩერებოდა, ვერცხლის ძეწვის ათამაშებდა და ხანამომგებით
ტრელი ბაღდათ შუბლიდან ოღეს იწმენდავდა. მამას ვულზე
ხელები დაეკრთა და არ ინძრეოდა. დარბო ტოლუმბადა აირიას
მან ჯერ შეფეღელ-ოფელის სადღეგრძელო დაღია, მეორე მეფარეებს
გადავინდა და რთობე დავჭევა. ხმაურობამ და სიცილმა იმტა. დარ-
ბო კურკას გაფრიცებით ადვენება თვალურს და ტიქის ძირმდის
დაღუვივებდა.

— ჰა, არ მოიხარო, თორემ კისერში ჩაგასხამ! — უფიროდა
დარბო და უცბე შეზარხმებულ კურკას ამხნევებდა.

— დაღე, კურკო დაღე! ნუ გეშინია! ზატრას ხარ, მაგრამ
ბეგრ ვაქვაც აჯობებ, — ქეხებდნენ სხვები.

— მეკე რაო, ვტრას რომ ვარ! იწინა კურკამ და ტიქებო
მოითხრავ: თეფშზე ოთხი ტიქა დაღვა, გაავსო, ხენჭითადა ტან-
ჯვით დაღია და ადელ ვერდი მიხაკოს გადაუღოდა.

— იხშილო! — შიამხს მიხაკე და ოთხივე ტიქა გამოცაღა.

— ზატრას ვარ, მაგრამ ტალი ვარ, ტალი! — უფიროდა თვა-
ლები ტრელებული კურკას და კძელ ხელებს იქნევდა. — თუ თქვენი
ჩემისთანა მავარი ბიჭი ცამი ჩნდეს, კისერს მოვავლო!

— მინა-ავალ ვა-ამი-ი-ერ... და წეო ვიღამაც ჩახეილი
ხვით და აქეთ-ქიდანც ბანი მისცეს.

— დე-ერთმა-ა-ა ინე-გობ-ოს... უხასუს კურკამ და იმისაც
ბანი მისცეს.

უცბო კურკა წამოხტა, ვეღასი განხუმების ჩამხრ მისცა, რამ-
დენჯერში ჩახხევა და დაწეო:

ქვეყანა-ახელ შემეცარდა-ა-ა მა-აშო მე-ე-ე...

— ბრავო! ბრავო კურკო! ბრავო კურკო! — შიამხსე აქეთ იქი-
დან და წაქეხებულმა კურკამაც ხმას უმატა.

მაშომ მო-ამკლა-ა-ა, მაშომ დ-ამალო-ონა მე-ე-ე...

— ჰაი, ჰე-უ-ა-ი! — დაიფიროს ერთმა.

— კრე შენი ტირიბე, კურკე!

ამაში ჯერ მორცხვად თავი ჩადუნა და მეორე ადგობა და მე-
ორე ოთახში გასვლა დახმარა, მაგრამ დარბო წელზე ხელი მოხ-
ვია, ძლით დასვა თავის ჯაგზე და კურკას მიამხს:

— აი, დაიწვას შენი დამწველი, კურკავან!

კურკა ურესად გათამაშდა.

არ ვი-იღო-ო-ი-ი სიფურე-უღის ძა-და მე-ე-ე...

გადევიადე-ე-ე თავზე ხა-თ-ა-ა-და მე-ე-ე...

კურკას წინარდ დუღეო მისდევდა. ორივენი ერთმანეთს ეჯობ-
რებოდნენ და ეცობებოდნენ.

უცბო კურკამ სიადერას თავი დაანება, სკამზე შეხტა, ხელში
ტიქა ადღო და საღამარკოდ მოემზადა. ვეღასი განხუმდნენ და
ორატრას მიანერდნენ.

— ძმებო ჩვენ! — აკანკალებული სმით დიწყო კურკამ და ცოტა ხნით გახუტდა.

— ძმებო ჩვენ! მე ერთი სწული ვინმე ვარ, არც სხელი მაქვს, არც კარა და არც ჭერი. შე... მე ერთი დაბრუნებული ხარაზი ვარ. შატრონი არა შევსე და მიმგდელი...

— რატომ არა გევაძის როგორ არა გევაძის განა ჩვენ აქ არა ვართ! — მიადახეს ქეთიქიდან მაგრან კურკამ ხელი დაუქნია და გაჩუმდა.

— არა, ძმებო ჩვენ! მე უშატრონი კაცი ვარ. დღემდის თბელი ვიყავი... ვინც არა შატრონი, მე შატრონი... აწვალა... შტ ნუკვალა...

კურკას ხმა აუგანკვალდა და გული ამოუფრიადა.

— ძმებო ჩვენ! ჩემო ძმებო... ჩემო ამხანაგებო! დღეის იქით მე უშატრონი აღარ ვარ... შე... მე შატრონი გამიხდა, ჩემი მამო აბიდას აღარავის შატრონიებს...

კურკამ ჯობიდან თავის აბრუნებულ სხელსაცხად ამოიღო და ცრემლი მიიწმინდა.

— ჩემი მამო ნამდვილი ანგელოზია... ციდან ჩემსული ანგელოზია... მამო ჩვენ! შენ რომ არ მისულიყო ჩემ დასახსნელად... შენ რომ არ მიმგვალდებოდი, დღემდის დაღუპული ვიქნებოდი... ჩემო... ჩემო მისწული ანგელოზო ჩემო... ჩემო...

კურკას უცბო ჭიქა ხელიდან გაუვარდა, თორე ხელები თვალეზე მიიღო და ქვითინი ამოუშვა. უგულანი წამოაძლიერ, კურკას გარს შემოკვირებდა და დამშვიდებდა დაუწყო.

— ბიჭო, კურკო, რა დაგეპართა, შე დმერთ გამწვრდალ, შენა!

— ვაჰ, ეს სად ურთ აზავია!

— არა უშავს რა, არა უშავს რა, — ამჟღავნებდა უგულან დარჩილ და კურკა მეორე თათხში მიჰყვდა.

კურკას კისერი მოსწვდა, დონე გამოკლია და ფეხზე ძლივს იდგა. ვიღაცემ დიდას წვალებით ტანისამოსი გახდა და ღოგინში ჩაწვინა. გვერდით შატრონი ბიჭი მოუჭდა და წამდგურებდა გახურებულ შუბლზე ცივ ტიფონს ადებდა.

— ღეკურა! — დაძინ ვიღაცემ მეორე თათხში და იმავე წუთს დუღუკამ ღეკურა დაუკრა.

— დელოფაღმა უნდა თათხში, დელოფაღმა! — უფროდენ უგულანი და განხარებულნი ტანს უგავდნენ.

— ტაშ-ტაშ! ტაშ-ტაშ! ტაშ-ტაშ! — ესმოდა კურკას და ისიც გრძობდა, რომ მამო და კიდევ ვიღაც კაცა ღეკურს თათხშიდენ, მხარულდებდნენ და ის კი, ავადმყოფი, დაღლილი და დაუძლეველი კურკა, უგულანს დაჟიწვდა.

— მამო-ო! — სუსტად დაუძახა კურკამ, მაგრამ მასხში არავისცან მიიღო.

— მამო-ო! — გამეორა მან, მაგრამ არც მეორედ მიიღო და გახუტდა. მეორე ბურუსში გაკვივდა და ბუნდოვანად ესმოდა ვიღაცას ბათით, შიქსიტა, მრავალმეორე, სადღეგრძელები და დუღუკის ტკბალი ხმა.

კურკას ჩაქიანა.

გათენება მოახლოვებული იყო, რომ კურკამ გამოიკვიდა. საშინლად სწევროდა, თავი ვაბრუნებული ჭქონდა და ისე დამძიმებულიყო, თითქო ცივი ტყვიით გაუქსიათო. ჯერ ვერ მიხვდა, სად იყო და რა დაემართა, მაგრამ მალე გონი მოვიდა, უგულანური მოკონდა და გაუკვირდა, რომ მამო იმის გვერდით არ იწვა. ირგვლივ სამარისებური სიჩუმე იყო. ბნელდა. უცბო მეორე თათხიდან რაღაც ხმაურობა და ჩურჩული მოისმო. კურკა კვლავ კვირვით წამოხტა, ნიდავით ბაღშივე დაუვრდნო და სული განაბა. მეორე თათხიდან ხელმოკრულ მოისმა ჩურჩული და ხმაურობა. მეორე ისევ

სიჩუმე ჩამოვარდა. კურკა სულ განბოლი უვადებდა კურკას სიჩუმე შეს, მაგრამ კარგა ხნის დადარფერი იშობდა. უცბო დაუკვირებულ ხმაურობა, თითქო ვიღაც თათხს წვეკებზე დადისო. მეორე ვიღაცამ ფრთხილად აივანზე გსსსკვლი კარები გაღო და გართ გავიდა. კურკას შუბლზე ცივა თფლი დასხს, სუნთქვა გაუჩნდა და თმულაფე აუღდა. აივანიდან შემოსასვლელში კარებმა დაიჭრა. გაღო, თათხში ფეხბრუნით ვიღაც შემოვიდა და ჩაჩურჩულა:

— კურკა, ცინახს?

კურკამ დარჩილ ხმა იტნო, მაგრამ ხმა არ გასცა, თავი მოიმინდა და თნავ სერინგეტი ამოუშვა. კურკას რიდაცისა რესვენდა და ეშინდა. ის მხოლოდ გრძობდა, რომ ხმის ამოდება და იმის თქმა, რომ მას არ სძინავს და უგულანური იტნის, ისევე იმისთვის აუო სირცხვლი და ამიტომ სდუმდა და ნატრობდა, რომ დარჩილ რთერი გაეკო და ართერი შეეკო.

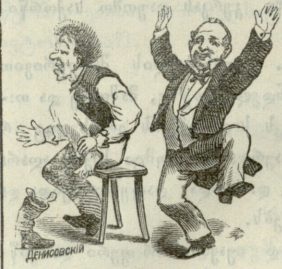
დარჩილ ფრთხილად განიხდა ტანისამოსი და დაწვა. კურკას აღარ დასძინებია. გაუძირვლად იწვა გულადმა, უზნოდ შესტკეპროდა სიბნელეს და საშინელ იჭეს ებძობდა.

მეორე დიდას დარჩილ ხანტად იცვალა ტანისამოსი და ისევ გულადმა მწოდარე კურკას ეუბებოდა:

— სამთხ მანეთზე ხაკლებან თათხს ვერ იშოვნი. ან რად უნდა დახარჯო მაკადენს ფული! აი აქ შესამე თათხი მაქვს ცოტა ბნელი და ნოტიო თათხა, მაგრამ არა უშავს რა: გასწმინდე გასუფთავე და იცხორე. რიგვეს ზურციც გეჩქეპო, ჩაცე და სადილიც. მამო ჩემ ცოლს სასლში მოეხმარება, შენ კი ისევე იქ იმუშავებ. ჰა, რას იტყვი, თ სახმა ხარ? რას გაჩუმებულხარ? თუ ჯამბიტი გეცოტავება, კიდევ მოგამატებ და თუხანს გაგინდი. საში დღე თავისუფალი ხარ. მეორე კი ისევე საქმე უნდა შეუდგე. ადე მამოს განხედე, იქნება უნდა რამე. — დამათვრა გულგრილად დარჩილ და გარეთ გავიდა ზირის და სახანდა. მ. აღამაშვლი.

(დახასრული იქნება)

რედაქტორი ფ. გოგინიანიშვილი გამომცემელი თ. დი პავლე ი. თუმანიშვილი.



ნოტიოხვით ნამდვილი

„მოღობრინი“ მ. მ. ლებედიანი

ეს წამალი სრულიად აქრობს რამდენსამე დღეში ძველს ბებერას ღმეტხორცს ძირიან-ფესვიანად, მხოლოდ ეტიკეტი უნდა ჰქონდეს, მთავრობისაგან დამტკიცებული, № 22437.

იყიდება ტფილისში — სააფთაპო საქონლის კავკასიის საევიკრო ამხანაგობისა და მის ვანყოფილებებში ბაქოსა და ბათუმში. (წლ.)

რკინის გზით მგზავრ ქართულ მკითხველთა საუბრადღებოდა.

დაიბეჭდა და იხილება სადგურ მინიალოვის ბილეთის კასში საინტერესო ახალი თანამედროვე რომანი ორ ნაწილად.

სხაპრება და სიყვარული

წიგნი ღილი ზომისაა. დაწერილია დღევანდელ კითხვებზე, ცოლ-ქმრის კავშირზე და სქესობრივ დამოკიდებულებაზე. დაბეჭდილია სუფთად, მშვენიერის კანით, მაგრა შეკერილი, შეიცავს 350 გვერდს და ღირს მხოლოდ ორი აბაზი. მისამართი: Типлиси, книжный магазинъ „Подна“. Ст. Михайлово, первому билетному кассиру Чархишвили. (10 6)